

MAY

Handwritten signature and a large circular stamp.

ΙΩΑΝΝΗΣ Κ. ΒΗΧΑΣ

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΑ ΜΕΛΕΤΗΜΑΤΑ

ΕΚ ΤΩΝ ΤΟΥ Μ. ΚΡΟΥΣΙΟΥ (ΤΥΒΙΓΓΗΣ) ΕΚΔΟΣΕΩΝ

II

ΚΥΡΙΑΙ ΠΗΓΑΙ

- Codex Tubingensis Mh 466 t. I—VIII.
- 2) *Martini Crusii* Turcograecia, Basileae, 1584 fol.
 , , Germanograecia , , ,
 , , Οὐράνιον Πολίτευμα: Tubingae, 1578 et
 1588 4°.
 , , Ἄλλα ἔργα ἐν οἰκείᾳ θέσει.
- 1) *Acta-Scripta* Theologorum Wirtembergentium et
 Patri C/poleos D. Hieremiae... Wir-
 tembergae, 1584 fol.
- Gerlach St.* Türk Tagebuch.. Franckfurth a Mayn,
 1674, fol.
- Legrand E.* Notice Biographique sur I. et Th.
 Zygomalas, Paris, 1889.
- Mystakides* Notes sur M. Crusius, ses oeuvres...
 R. E. Grecques 1898.
- Excerpta Crusiana, Jena, 1915.
- Μυστακίδου* Ἔργα ἐν οἰκείᾳ θέσει... σημειούμενα.
- Paulus-Schnurrer* Orationum Academicarum historiam
 Lit... Theologicam et Orientalem...
 Delechis posthumus, Tubingae, 1828.

Αἱ παρενθέσεις ( ) δηλοῦσιν ἐξηγήσεις.

Αἱ γονιώδεις [ ] » συμπληρώσεις, διορθώσεις.

ΠΡΟΛΕΓΟΜΕΝΑ

§ 1. Προβαίνων νῦν εἰς ἕτερον μέρος *Βιβλιογραφικῶν Μελετημάτων* ἐπὶ τε τῶν ἐκδόσεων τοῦ φιλέλληνος τῆς Τυβίγγης καθηγητοῦ *Μαρτίνου τοῦ Κρουσίου* † 1607) καὶ τῶν χειρογράφων αὐτοῦ¹,

1. Ἐδημοσίευσα τοιαῦτα μετ' ἀνεκδότων ἐν τῷ περυσινῷ τόμῳ τῆς *Θεολογίας* (1929) σ. 198—215.

Ἐπίσης ἐν τῇ *Ἐπετηρίδι τῶν Βυζ. Σπουδῶν* τοῦ παρελθόντος ἔτους (1929) σ. 216-233-ὑπὸ τὸν τίτλον «*Βιβλιογραφικά Σημειώματα*».

Ορολογία HL 1936

περιώρισα πολύ τὸν κύκλον αὐτῶν κατ' ἀνάγκην εἰς τὰ κυριώτερα, διότι ἡ ἐπ' αὐτῶν μελέτη καὶ ὁ πρὸς ἐκδεδομένα καὶ ἀνέκδοτα καὶ ἄλλα σχετικὰ παρσλληλισμὸς δέονται χρόνου πολλοῦ καὶ κόπου οὐκ ὀλίγου καὶ δὴ καὶ μελέτης ἐκ νέου οὐ μικρᾶς καὶ λεπτολόγου, εἰς ἣν ἐνταῦθα ὦν καὶ θέλων ἀκόμη ἀδυνατῶ πλέον ἢν' ἀποδυθῶ. Στερούμενος βιβλίων πρὸς ἔλεγχον ἢ πρὸς τινα ἀκρίβωσιν ἐστενοχωρήθην εἰς μερικά που σημεῖα, ἀλλὰ καὶ πάλιν οὐδὲν ἀμάρτυρον ἀεῖδω. Ἐὰν δέ που ὑπ' ἀμφιβολίας τινὸς συνειχόμεν, συνεκρατούμεν καὶ τὸ πρᾶγμα μετὰ παρηγσίας τοῖς ἀναγνώσταις ἀνεκοινοῦμεν, ὥς εἴθισταί μοι. Οὐχὶ ἐκ τῶν λόγων ἔργα κρίνειν, ἀλλ' ἐκ τῶν πράξεων τοὺς λόγους, λέγεται σοφῶς καὶ σαφῶς.

§ 2. Δημοσιεύων ἐν τῇ **Θεολογίᾳ** μελέτην μου ἐπὶ ἀνεκδότου Λόγου τοῦ Ζυγομαλᾶ **Ἰωάννου**, τοῦ ἐν τῇ **Παμμακαρλίστῳ** ἐκφωνηθέντος ὑπεσχόμεν ἵ ὅτι θὰ ἐπανέλθω ἐπὶ τῇ ἀνεκδοτῇ σημειωμάτων ἐπὶ βιβλίων τοῦ **ἀκουράστου** εἰς τὸ γράφειν καὶ **ἀκορέστου** πρὸς ἐκμάθησιν τελειοτέραν τῆς νεωτέρας ἑλληνικῆς—τῆς κοινῆς καὶ δημοτικῆς φωνῆς, **ἑλληνορωμαίου** διδασκάλου τῆς Τυβίγγης. Ἐξετάζων π. χ. τὴν ἔκδοσιν τοῦ **Οὐρανίου Πολιτεύματος**, μικράν τε καὶ μεγάλην (1578 καὶ 1588) ἐμπίπτω εἰς νεωτέρας ἐπιστολὰς **ἀνεκδότους**, αἵτινε ἐν οἰκείῳ μέρει καὶ **προσ-παρατίθενται**. Ὁ Κρούσιος **διδάσκων τὴν παλαιὰν ὥδε φωνήν**, ὥς γράφει, καὶ διὰ τὴν νεωτέραν ψυχῇ τε καὶ σώματι ἐνδιαφερόμενος συνάπτει ἀλληλογραφίαν πρὸς τὸν Θεὸς δοτον αὐτοῦ φίλον, τὸν **Θεοδόσιον Ζυγομαλᾶν** καὶ πρὸς τὸν **Συμεῶνα τὸν Καβάσιλαν**, εἰς ὃν καὶ ἐν τῶν εἰς ΚΠολιν ἀποσταλέντων ἔξ ἀντιτύπων, τῆς **Αὐγ. Ὁμολογίας** πρὸς ἐπίδοσιν παραγγέλλει καὶ ἡμιταλλήριον, **«μικρὸν νόμισμα φιλικοῦ ἀσπασμοῦ χάριν»** στέλλει ², δι' ὃ ὁ Καβάσιλας ἐν τῇ πρὸς αὐτὸν ἀπαντήσῃ αὐτοῦ μετὰ λεπτότητος παρατηρεῖ **παρέλκον ἦν τὸ τοῦ νομίσματος.** ³, ἦτο δὲ ἡ ἀπάντησις ἐκείνη ἡ **«περὶ διαλέκτων»**, ἡ σπουδαιοτάτη, διότι ὁ Καβάσιλας, συμβουλευὼν τῷ Κρουσίῳ κατέληγεν **αὐτὸς δέ, μίαν καὶ «μόνην μαθὼν, ἦν καὶ ἡμεῖς, ἀπάσας καλῶς εἶση»** ⁴.

§ 3. Ὁ Κρούσιος ἅμα μαθὼν ἐκ συστάσεως τοῦ ἐξ Ἰταλίας ἐπα-

1. 1928 σ. 238-289 καὶ 294 ἢ σ. 26, 27 τῶν ἰδιαιτέρων.

2. Turcograecia, σ. 457. Ἐπιστολὴ τῆς 27 Μαΐου 1577.

3. > σ. 460.

4. > σ. 462. Ἐπιστολὴ τῆς 13 Φεβρ. 1578.

νελθόντος ἄλλοτε μαθητοῦ αὐτοῦ **Ἰωάννου τοῦ Μέλανος** ¹. τὰ περὶ **ἀρετῆς καὶ λογιότητος τοῦ** Καβάσιλα καὶ τὰς ἐπιθυμίας αὐτοῦ ὅπως καὶ εἰς Γερμανίαν ἔλθῃ, ἀλλ' ὅτι ἔνεκα πτωχείας καὶ ἐκ Παταβίου εἰς ΚΠολιν ἐπανῆλθε λυπεῖται ἐπὶ τούτῳ, θλίβεται καὶ πρὸς αὐτὸν γράφει **πρῶτος**: «εἰ δὲ τότε, ὅτε ἐν Παταβίῳ ἔτι ἦτε, σὲ ἥδιν... ἀσμένως ἂν εἰς Γερμανίαν ἦλθες». Θὰ ἐκράτει ἐν τῷ οἴκῳ αὐτοῦ ἐπὶ ἐξάμηνον, ἢ καὶ πλέον «μαθησόμενος ἐκ τῆς μετ' αὐτοῦ συνουσίας τὴν >σήμερον μιξοβάρβαρον Γραικὴν γλῶσσαν ἐπὶ μᾶλλον» καὶ μάλιστα ἐλπίδας αὐτῷ παρεῖχεν «ὅτι ἀναμφιβόλως ἐντεῦθεν, ἐκ Τυβίγγης διηλόνου—ἄλλην καὶ βελτίω, πρόνοιάν σου ὁ Θεὸς ἐποιήσας» ἂν...» Ἀλλὰ νῦν εὐρίσκεται ἐν ΚΠόλει ἀπὸ τοῦ παρελθόντος ἔτους, καὶ οὐ κακῶς διήγεν. Ἐκ τῆς ἐπιστολῆς ταύτης, γνωστῆς ἤδη, διακρίνομεν ὅτι ὁ Καβάσιλας κατὰ τὸ 1576 ἦτο ἐν ΚΠόλει ².

§ 4. Ἀνακαταλέγων τὰ σημειώματά μου ἀπῆντησα **δύο** ἐπὶ ἐπιστολάς τοῦ Κρουσίου πρὸς τὸν Καβάσιλαν **ἀνεκδότους**, τὴν μὲν τῆς 20ῆς Μαΐου τοῦ 1585, τὴν δ' ἑτέραν τῆς 30ῆς Νοεμβρίου τοῦ ἐπιόντος ἔτους 1586. Εἰς τὴν ἀνάγνωσιν τούτων παραπέμπω τὸν ὑπομονητικὸν ἀναγνώστην τῶν γραμμῶν τούτων, ἵνα μὴ ἐκτείνωμαι. Ἡ **πρώτη** τούτων εἶναι ἀπαντητικὴ εἰς ἐπιστολὴν τοῦ Καβάσιλα γραφεῖσαν τῇ πρώτῃ τοῦ ἔτους τοῦ 1585³, ἡ δὲ **δευτέρα** ἐπαναληπτικὴ παραπόνων, διότι δὲν ἀξιοῦται ἀπαντήσεων. Ἐν ἀμφοτέραις ὁ καλὸς Κρούσιος ἐρωτᾷ περὶ τοῦ **Φροντιστηρίου** (τοῦ πατριαρχικοῦ), ἦτοι **«τῶν ὧν Διδασκαλείων» πῶς προχωρεῖ**; Προδήλως ὁ λόγος περὶ τῆς Μεγάλης τοῦ Γένους Σχολῆς, ἣτις ἐπὶ Ἰερεμίου τοῦ Τρανοῦ ἤκαμψεν, ὥς ἄλλοτε ἔγραψα ⁴.

Ὁ Καβάσιλας κατῆλθεν ἐξ Ἰταλίας εἰς ΚΠολιν καὶ ἐγκατεστάθη ἐν τοῖς Πατριαρχείοις κατὰ Μάιον τοῦ 1576. Ὁ Γερλάχιος ἀναφέρει ὅτι καθ' ἣν ἡμέραν (27 Μαΐου) ἐπισκέψατο τὸν πατέρα Ζυγομαλᾶν ἐγνώρισε προσελθόντα εἰς τὰ πατριαρχεῖα τὸν Καβάσιλαν (den Mönch Simeon), ὅστις πρὸ 4 ἢ 5 ἡμερῶν ἐκ Παταβίου ἀφίκετο (erst vor 4 ober 5 Tagen zu C)pel angelanget), ἀλλαχοῦ δὲ ὅτι καὶ quae-

1. Ὅρα: Περὶ τούτου ἐν ταῖς ὑποσημειώσεσι τῆς πρώτης **ἀνεκδότου** ἐπιστολῆς τοῦ Κρουσίου πρὸς τὸν Καβάσιλαν κατωτέρω.

2. Turcograecia, 457.

3. Ταύτην δὲν ἀνεῦρον ἐγὼ τοῦλάχιστον.

4. Ἐπὶ τῇ 25ετηρίδι Κόντου (1893) σ. 137 κ. ε. Ἐμὰ Germano-graeca, σ. 35, ἐπίσης ὀλίγα ἐν «Ἱ. Ζυγομαλᾶ Ἀνεκδότῳ Λόγῳ» Θεολογίας, 1928.

stones Theologicas αὐτῷ πρὸς ἀπάντησιν ἔδωκε, καὶ ἀσθενοῦντα ἄλλοτε (1577, 'Ιουλίῳ) ἐπεσκέψατο ¹.

§ 5. Ὁ Κρούσιος μετὰ πικρίας παραπονεῖται ὅτι *καὶ τὸν Κύπριον Δεόντιον*, ὅστις καὶ εἰς Τυβίγγην παρεγένετο ² μαθήμασι δὲ καλοῖς κεκοσμημένος ἦτο, δὲν ἠδύνατο ἵνα κρατήσῃ παρ' αὐτῷ, διότι ἐκ τῶν πλουσίων δὲν ἦτο. Εἰς *ἀνέκδοτον* σημείωσιν, ἣς ἄλλοτε ἐμνημόνευσά, νῦν δὲ ὅλην ἀμέσως κατωτέρω εἰς φῶς φέρω, θεωρεῖ *ἐκ Θεοῦ τιμωρίαν*, τὴν ἐν Στουτγάρδῃ ἐγκατάστασιν τῶν Ἰουδαίων «διότι οὐποτε ἠθέλησαν οἱ τῆς Στουκαρδίας ἐκκλησιαστικοί, ἀγαθοὺς Ἑλληνας ἐν Τυβίγγῃ πόλει, ἢ στιπενδίῳ τρέφεσθαι... *Νῦν οὖν* Ἰουδαίους εἰσδέχεσθαι ἀναγκάζονται ³». Παραπονεῖται ὅτι οὔτε τὸν *Θεοδόσιον*, οὔτε τὸν *Δεόντιον*, οὔτε τὸν *Καβάσιλαν* ἠδύνατο ἵνα ἔχῃ παρ' ἐαυτῷ ἐπὶ τινα καιρόν, διότι οἱ ἀρμόδιοι ἐπὶ τῷ σκοπῷ τούτῳ δὲν ἐβοήθησαν αὐτῷ, —περιορίζετο δὲ εἰς ἀπλοὺν ὀλιγοήμερον φιλοξενίαν καὶ ἐν τῷ οἴκῳ αὐτοῦ τῶν σπουδαιοτέρων, ζητείας ἕνεκα, εἰς αὐτὸν προσφευγόντων, ἐξ ὧν καὶ ὠφελίαν τινὰ περὶ τῆς γλώσσης ἐνόμιζεν ὅτι θὰ προσεπορίζετο ⁴.

Ἡ σημείωσις αὕτη ἰδίᾳ χειρὶ τοῦ Κρούσιου ἐν σ. 680 τοῦ VI τ: τῶν *Ἀπομνημονευμάτων* αὐτοῦ γεγραμμένη κατὰ τὴν 24 Μαρτίου Die ☿ nubilo et humido (—ἡμέρα, δηλὰ δὴ, παρασκευῇ, νεφελώδει καὶ ὑγρῇ) τοῦ 1598 ἔχει ὡς ἑξῆς:

∴ *Ἰουδαῖοι τῇ Στουκαρδία ἐνοικίζονται: πλείους τοῦ ἐμπορίαν ἐκεῖ ποιεῖσθαι: οἱ δὲ αὐλικοὶ κήρυκες ἀντιδημηγορεῖν λέγονται: καὶ τὸ ἐκκλησιαστικὸν συνέδριον καὶ ὁ Ὅσιάνδρος Λουκάς ⁵ διὰ γραμμά-*

1. T ü r k. T a g e b u c h — Ἐν Φραγκφούρτῃ 1674, μέγα σχῆμ. δίστηλον, ἐν σελ. 200, 234, 363...

2. Ὅρα: τὰ ἐπὶ τῇ 25ετηρίδι τοῦ *Κόντου* ἀνακοινωθέντα ὑπ' ἐμοῦ ἐν τῷ Ἐπιμύτῳ σ. 157, Ἀθήναις, 1893, 88.

3. *Ἐπιτηρίδος* Βυζ: Σπουδῶν 1928 σ. 137 ἐν τῇ «περὶ Λασκάρεων, πραγματείᾳ μου.

4. Mystakidès, Excerpta Crusiana* παρὰ Schäfer, Forschungen, Jena, 1915 σ. 519 ἢ τῶν ἰδιαιτέρων σ. 11.

∴ Ὁ Κρούσιος ἐν τῇ ὡφ. κοκκίνη μελάνῃ γράφει: «τὸ περιτετμημένον γένος». Ὅρα § 20.

5. Ὁ Ὅσιάνδρος Λουκάς, ὁ πρῶτος τοῦ Ἀνδρέου Ὅσιάνδρου, καγκελαρίου τοῦ πανεπιστημίου υἱός, ἦτο ἱεροκῆρυξ τῆς Αὐλῆς ἀγαπώμενος πολὺ ὑπὸ τοῦ μ. δουκὸς Λουδοβίκου, ἀλλὰ διαφωνήσας διὰ τὴν κάθοδον τῶν Ἑβραίων πρὸς τὸν διάδοχον τοῦ Λουδοβίκου, τὸν *Φριδερίκον* τῷ 1598 ἀπεχώρησεν. Ἐν σ. 726 τοῦ τόμου τούτου ὁ Κρούσιος σημειοῦται: Dicitur D. D.

των ἀντιπράττειν φόβος οὖν ἐπαναστάσεως. Ὁ Θεὸς ἡμᾶς ἐλεείη. Θέλουσιν οἱ περὶ τὸν κρατοῦντα, ἐκείνους μὴ κληθῆναι Ἰουδαίους, ἀλλ' **ἐβραῖσχε Καουφλέϊτε** δέδια δ' ἔγωγε, μὴ ταῦτα ἐστὶ θεία καταδίκη· οἱ γὰρ Στουκκαρδίας ἐκκλησιαστικοὶ οὐποτε ἠθέλησαν Ἑλληνα (κύριον Θεοδόσιον καὶ κύριον ὑστερον Δεόντιον, εἰὰν ἐλθεῖν εἰς τὴν Ἀκαδημίαν ἡμῶν· οὗς ἐγὼ δεχθῆναι ἐπὶ μαθήσει καὶ τοῦ Εὐαγγελίου παρὰ τοῖς Ἑλλησι διακηρύξει, διὰ γραμμάτων ἐδεόμην) οὐποτε ἠθέλον, φημι ἀγαθοὺς ἀνδρας Ἑλληνας ἐν Τυβίγγης πόλει ἢ στιπενδίῳ, τρέφεσθαι· καὶ οὐδέποτε τὸν Στέφανόν μου τοῦ Ἐνιαυτοῦ, τὴν ποστίλλην (τὸ κλεινὸν ἔργον τοῦ Θεοῦ, τὸ ψυχωφέλιμον, τὸ τοῖς Ἑλλησι χρησιμεύσον ἂν πᾶσιν ἠθέλον οὐποτε βοηθείας, ἢ χορηγίας, ἢ συμβολῆς ἀξιώσαι, ἀλλὰ ἀπερράπισαν, καίπερ ὑπὸ τῶν Βιτεμβέργης θεολογῶν (κ' Οὐννίου καὶ κ' Γεσνέρου κλπ.) μαρτυρία λαμπρᾷ συνεσταλμένην· Νῦν δὲ Ἰουδαίους εἰσδέχεσθαι ἀναγκάζονται. Ἐγὼ οὖν ἐκφεύξομαι τὸ· κατάρατος, ὃ τὸ ἔργον τοῦ Κ' ραθύμως ποιῶν· τί αὐτοὶ ἐποίησαν».

Ἄς προσθέσω δὲ καὶ τάδε· Ἐπειδὴ διὰ τὴν ἐν τοῖς Πανεπιστημίοις διδασκαλίαν τῆς **ἐβραϊκῆς** γλώσσης λόγος τις ἐγένετο ἕνεκα τῆς τῶν Ἑβραίων οὐχὶ καλῆς φήμης καὶ δὴ τῆς δυσσεβείας αὐτῶν, οἱ τῆς Τυβίγγης θεολόγοι οἱ μετὰ τῶν ἡμετέρων ἐν ΚΠόλει πατριαρχικῶν περὶ τῆς τοῦ Λουθήρου διδασκαλίας συζητοῦντες οἰονεὶ ἀπολογούμενοι ἐν τῇ τρίτῃ πρὸς τὸν πατριάρχην Ἱερεμίαν ἀπαντήσαι αὐτῶν ἐν ἰδίᾳ μικρᾷ § λέγουσι ἐν ἄλλοις καὶ τὰ ἑξῆς· «οὐδὲ τόπος αὐτοῖς οἰκεῖν ἐν ἡμῖν συγχωρεῖται τὴν τε δυσσεβείαν αὐτῶν εἰς τὸ δημόσιον βιβλία ἐκδοῦς ὃ πᾶν διδάσκαλος **Λουτῆρ** [Λούθηρος] σοφῶς »τε... ἀνεσκεύασε... οὐδ' αὖ τὰς τῶν Ἑβραίων πλάνας, οὐδεὶς ἂν διὰ »τὸ ἡμᾶς τῆς Ἑβραϊδος διαλέκτου γνῶσιν ἔχειν, ἡμῖν εὐλόγως ἀνα»θειν. Οὐδαμῶς γὰρ τὰς ἀτόπους αὐτῶν δόξας καὶ τὴν ἀπιστίαν, ἀλλὰ »τὴν γλῶσσαν μόνον ἐμάθομεν; ὃν τρόπον καὶ τὴν ἑλληνίδα ἐκ... »συγγραφέων μαθηάνοντες, οὐδαμῶς κατὰ τοῦτο τὴν τῶν ἐθνικῶν »ἀσέβειαν ἀσπαζόμεθα».

Διό, ἐπιλέγουσιν οἱ θεολόγοι τῆς Τυβίγγης, «οἱ τοίνυν παρ' ὑμῖν

Lucas Osiander, quia contra Judaeos ad principem nostrum scripserit acriter, Abbatiam suam Adelbergia expulsus est... (Mai 12, die Φ=δηλαδὴ παρασκευῇ. Διὰ τὴν ἐριδα ὄρα Lex. d. Allg. Deutsche Biographie σ. 494 τοῦ 24 τόμου. Ἀνακληθεῖς † κατὰ Σεπτέμβρ. τοῦ 1604.

1. Acta et Scripta Theologorum Wirtemberg: et Patr... Hieremieae... Witebergae, 1584 μέγα σχῆμα δίστηλον ἑλληνιστί-λατινιστί σ. 377-78.

»τὴν διδασκαλίαν καὶ ὁμολογίαν ἡμῶν ἐνδιαβαλόντες, ὥς ἐξ Ἑβραίων
»τὰς ἀφορμὰς λαβοῦσαν, οὗτοι ἀναιτίους ἡμᾶς ἠδίκησαν».

§ 6. Ἐπὶ τοῖς παραπόνους τοῦ Κρουσίου διὰ τὴν ἐν γένει σιγὴν,
ἣν κρατοῦσιν οἱ ἐν ΚΠόλει, καὶ αὐτὸς ὁ Καβάσιλας, ἐν τῷ μεταξὺ ὁ
τελευταῖος οὗτος γράφων *τῷ καὶ ἐν τοῖς ἑλληνικοῖς ἀρίστῳ διδα-*
σκάλῳ ἐν ἐπιστολῇ, ἧς ἀπόσπασμά τι ἐν τῇ *Turcograecia* εὗρον.
λέγει: «καίπερ ἀργαλέον σοι δοκῶ, τοσοῦτον χρόνον μὴ γεγραφώς...
»ἀλλὰ τὸ πᾶν οὐκ ἐμόν· τοῖς συμβᾶσι καὶ πολυτρόπως ἐν τούτοις τοῖς
»χρόνοις ἀτυχήμασι. *Φιλεῖ γὰρ τὰ τῶν Γραικῶν τὰ τοιαῦτα*: πρὸς
»τὸ χεῖρον καθείργοντα τῇ κοινῇ (φεῦ) δυστυχία τοῦ γένους καθορ-
μώμενα».

Αἰτιολογεῖται λοιπὸν ὁ Συμεών, συγγνώμην αἰτεῖται καὶ ἐπιλέγει
«τῇ σῇ δὲ λογιότητι μελήσει, εἰ ῥᾶον, ὥς ὑμᾶς με ἀφίξεσθαι καὶ *σὺν*
»*ὑμῖν μένειν*»¹.

Ὑπὸ τὴν αὐτὴν μάλιστα ἡμερομηνίαν (Μαρτίου, Θ) ἀπὸ τοῦ πατρι-
αρχείου γράφων: τῷ ἐν Θεολογίᾳ ἀρίστῳ *Στεφάνῳ τῷ Γεραλίῳ*,
ἀφοῦ ἐπανορθοῖ ὀνομάζοντα αὐτὸν *ἀνταγωνιστὴν* ἀντὶ *συναγωνι-*
σιῆς: διότι ἀμφοτέρω *τῇ ἀληθείᾳ, ὥς οἶον τε, προσεξεργάσθημεν*
—συνειργάσθησαν ἐν ΚΠόλει— ἐπανέρχεται εἰς τὴν ἔκφρασιν τῆς ἐνδο-
μύχου ἐπιθυμίας αὐτοῦ «εἰπερ ἔστιν ἐν ὑμῖν, τοῖς εὖ τὰ τῶν Ἑλλήνων
»φρονοῦσιν, ἐμὲ ζήσιν, *ὥς ὑμᾶς ἀφιξόμενον*».

Τίνα ἀράγε ἦσαν τὰ κωλύσαντα τοὺς ἐν ΚΠόλει ἵνα σιγὴν τηρῶ-
σιν; Εὐνόητα μὲν ἀλλὰ καὶ ἐξετάσεως καὶ ἀνακρίσεως χρήζοντα.

§ 6 α. Εἶχον τᾶν πρὶν ἑτοῖμα πρὸς τύπωσιν, ὅτε ἐδεξάμην ἐκ Βαρ-
σοβίας, τῆς κλεινῆς πρωτ: τῆς Πολωνίας, τίμιον δῶρον τοῦ ἐν τῷ
Πανεπιστημίῳ τῆς πόλεως ταύτης νεωστὶ ὀρισθέντος ἐπιμελεστάτου
καθηγητοῦ κ. Ἀλεξάνδρου Turyn, τὸ 9ον τεῦχος *Φιλολογικοῦ Ἀρ-*
χείου (Archivum Filologiczne Nr 9) τῆς Πολωνικῆς Ἀκαδημείας.
Τοῦτο τυπωθὲν ἐν Κρακοβίᾳ μόλις πρὸ μηνὸς πληροῖ ἀξιοσπούδαστον
συγγραφὴν τοῦ κ. Turyn ὑπὸ τὴν ἐπιγραφὴν de Aelii Aristidis co-
dice Varsoviensi atque de Andrea «Taranowski et de Theodosii
Zygomala» ἣτοι παριέχει περιγραφὴν τοῦ κώδ. τοῦ *Ἀριστείδου*, ὃν ὁ
Ζυγομαλᾶς ἐδωρήσατο, ὥς ὑπογράφει, τῷ *ἐκλαμπροτάτῳ πρέσβει*
(τῆς Πολωνίας) *κυρίῳ Ἀνδρέᾳ Νταρανόσκη*, κατὰ τὸ *αφοῦ* ἔτος,

1. Turcograecia, σ. 103. Ὅρα μοι ὁμῶς ὅτι καὶ ὁ Θεοδόσιος εἰς
τὴν αὐτὴν ὑπέπεσε σύμπτωσιν ὀνομάζων *ἀνταγωνιστὴν* τὸν Συμεών. — *Αὐ-*
τόθι σ. 95 καὶ Legrand, Notice Biogr. σ. 166, (ἔτους 1581) Μαρτ. α'.

[ἐν ΚΠόλει], τὰ κατὰ Ταρανόφσκην, τὸν παρὰ τῇ Πύλῃ πρεσβευ-
τήν 1, καὶ τελευταῖον τὰ κατὰ τὸν Θ. Ζυγομαλᾶν et dessubscriptio-
nis Varsoviensis tempore ac de Th. Zygomalae chirograpius.
Ἔργασία ἀκριβεστάτη, ἔρευνα πηγῶν μοναδική, —παραβολὴ χειρογρά-
φων καὶ τῆς ὑπογραφῆς ἐν ἰδίῳι προσηροτημένοις ἐκ κωδίκων φωτο-
τυπίαῖς πέντε, καὶ ἐπεξεργασία τῶν τριῶν τούτων θεμάτων τοῦ πε-
ριεχομένου προκαλοῦσα συγχαρητήρια εἰλικρινῇ καὶ συστάσεις εἰς τοὺς
ἐνδιαφερομένους πρὸς μελέτην. . (σελ. 80.)

Εἶχεν ὑπ' ὄψιν 22 κώδικας καὶ ὑπὲρ ἑκατὸν ἐξήκοντα βοηθήματα,
ὡς ἠρίθμησα.

Ἔγραφον κατὰ Ἰανουάριον
καὶ ὑπέγραφον τῇ 8ῃ Φεβρουαρίου 1930
Νέον Κονρὶ — Θεσσαλονίκης
Ἐποικιστικὸς συνοικισμὸς

Β. Α. ΜΥΣΤΑΚΙΔΗΣ
Διδάσκαλος τῆς Μ. τοῦ Χριστοῦ
Ἐκκλησίας

Πολίτευμα Οὐράνιον, ἥτοι Κατήχη-

τικαὶ ὁμιλίας:

Μαρτίνου τοῦ Κρου-
σίου ἐκδότος.

Civitas Coelestis
seu Catecheticae
Conciones.

a Martino Crusio)editae.

Tubingae)excudebat Georgius Gruppenbachius,
Anno 1578.

1 Φυλλ. 4 + σ. 206. εἰς 4ον.

§ 7. Ἑλληνιστὶ καὶ λατινιστὶ ἀντιμετώπως Ὅμιλῳιαι, θέματα
ἐξετάζουσαι κάλλιστα καὶ παιδαγωγικῶς συντεταγμένα. Τὰ τῆς κατη-
χήσεως βαίνουσι μέχρι τῆς σ. 166. Ἡ πρώτη Ὅμιλία ἀρχεται:

«Κατήχησιν μετὰ χειρὸς ληψόμεθα, κατήχησιν τοῦ χριστιανισμοῦ
«ὅπως ἐξ αὐτῆς ἡμῖν εὖ γένηται, καὶ τοῖς ἡμῶν τέκνοις...

1. Gerlach. T. Tagebuch: σ 70, 86 ἐνθα γράφεται Téranofsky,
καὶ τὰ τῆς πολυώρου συνεντεύξεως αὐτοῦ μετὰ τοῦ Γερμανοῦ πρεσβευτοῦ
Ungnab (17 Μαρτ. 1575), πρῶγμα ὁπερ ἀπῆρσε τοῖς κυβερνῶσι. Ὁ θέλων
ἄς συμβουλευθῇ: N. Jorga. Geschichte b. Osmanischen Reichs, Gotha τ. III
(1910) διὰ τὰ οὐγγρικά—πολωνικά μετὰ τὸν † τοῦ μεγάλου Σουλεῖμάν (†1566).

Ἐν τῷ «**Πολιτεύματι**» τούτῳ ἀπαντᾷ ὁ βουλόμενος **Ὁμιλίας** εὐσυνόπτους **περὶ** Κατηχήσεως, δι' ἧς τοῖς χριστιανοῖς ἡμῖν εὖ γίνεται καὶ τοῖς τέκνοις ἡμῶν **περὶ** βαπτίσματος, τί ἐστὶ καὶ τί χρησιμεύει, **περὶ** πίστεως (Συμβόλου ἐξηγήσεις ἁρθρῶν αὐτοῦ ὁμιλίας) **περὶ** Κυριακῆς προσευχῆς, **περὶ** τῶν ἐν αὐτῇ ἐπτά δεήσεων...τῶν Δέκα ἐντολῶν (Δεκαλόγου ἀνάλυσιν) **περὶ** χρήσεως τοῦ Δεκαλόγου, **περὶ** τοῦ Κυριακοῦ Δείπνου, διότι μετὰ τὰ ἄλλα, ἅπερ ἐν τῇ πνευματικῇ πολιτείᾳ ἐπιζητεῖται... ἐχόμενον ἂν εἴη, **περὶ** τῆς τροφῆς εἰπεῖν... «τίσι καὶ πῶς οὐ τοῖς ἱερεῦσι μόνον τὸ ποτήριον, ὥς οἱ παπισταὶ ἀλλὰ καὶ τοῖς, ἄλλοις πᾶσιν ὅσοι μετὰ γνησίας μετανοίας καὶ πίστεως κοινωνοῦσι» τούτοις ὡς τὸν ἄρτον, οὕτω καὶ τὸ ποτήριον...» **περὶ** τῶν κλειδῶν τῆς βασιλείας τῶν οὐρανῶν (τίνες εἰσὶν αἱ κλεῖδες τῆς βασιλείας τῶν οὐρανῶν; ἡ **διακονία καὶ τὸ κήρυγμα τοῦ Εὐαγγελίου**, ἀπαντᾷ ὁ ἐρωτώμενος ὑπὸ τοῦ Διδασκάλου μαθητῆς... **περὶ** κλήσεως καὶ ἔργου τῶν Ἀποστόλων» **περὶ** τοῦ ἀξιώματος, ἀξίας (Dignitate) τοῦ κηρύγματος— **περὶ** κεφαλῆς ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ καὶ διωγμῶν...(δύο δὲ μόνον νυνὶ ἐπιβλέπομεν **ἐν μὲν**, εἰ δεῖ **παγκρατῇ** «Πάπαν εἶναι ἐν τοῖς Χριστιανοῖς. ἕτερον δέ, **περὶ** τῶν διακόνων τῆς Ἐκκλησίας, ὅπως χρὴ πάσχειν»¹ **περὶ** τῆς κλήσεως τῶν παρ' ἡμῖν θεολόγων πρὸς τὸ διδάσκειν, καὶ τέλος **ἡ εἰς τὴν** οὐράνιον πόλιν ὁδὸς συντόμως [τοῦ Heerbrand].

[**Περὶ** τοῦ σοφοῦ τούτου ἀνδρὸς ἐπιτραπήτω μοι ἵνα σημειώσω ὅτι μαθητῆς τοῦ Λουθέρου καὶ τοῦ Μελάγχθονος γενόμενος καὶ τοῦ Πανεπιστημίου καθηγητῆς κλ. εἶναι ὁ τὸ *Compendium Theologorum* συγγραφεύς, ὅπερ graece μεταφρασθὲν ὑπὸ τοῦ Κρουσίου ἀπεστάλη εἰς ΚΠολιν, τὸ καὶ εἰς πολλὰς γλώσσας διὰ τε τὴν ἐπισημότητα αὐτοῦ καὶ τὴν σπουδαιότητα ἐκδοθέν. **Πρὸς** : τὰ *Acta et Sc: Theologorum Wirtterg et Patr: Hieremiae* 1584 ἐν Βιτεβέργῃ εἰς μέγα σχῆμα δίστηλον σ. 384. Ἐπιφανέστατος ἀνὴρ τῆς Λουθηρανῆς Βυρτεμβέργης πολλὰ λόγῳ τε καὶ λόγῳ ἐναντίον τῶν παπιστῶν καὶ καλβινιστῶν μοχθήσας παρέστη καὶ εἰς τὴν ἐν **Τριδέντῳ** (Trient) Σύνοδον ἀποθανὼν δὲ 80ετῆς τῷ 1600 ἐτάφη ἐν τῷ τῆς Τυβίγγης ἱερῷ ναῷ (σ. 142 καὶ ἑ. τοῦ Weltermayer *Die Grabdenkmäler d. Sti-*

1. «Ὁ **Ἐρβεράνδος** εἰς τὴν Ὁμιλίαν ταύτην διδάσκει... λέγει : «ὁ δὲ πάπας ἀντὶ τοῦ ἐν τῷ ἰδίῳ ποιμνίῳ τὸ Εὐαγγέλιον διδάσκειν καὶ τὰ διακόνου φρονεῖν ὑπεροχῆς ἐκκλησιαστικῆς τε καὶ πολιτικῆς ἐπὶ πάντας ἀντεποιήσατο» καὶ ἐν μὲν τῇ ἐκκλησίᾳ, ἀμύπολλα κατὰ τὴν διδαχὴν ἐνεωτέρωσεν, ἐν δὲ τοῖς πολιτικοῖς, βασιλεῶς πρὸς ἀλλήλους συνέβαλεν αἷτιος φόνων ὀναριθμῆτων ἐγένετο... ἐν σ. 152.

ftkirche zu St Georg, ἐν Τυβίγγῃ, 1912. Καὶ διὰ τὸ Compendium, ἡ κατὰ τὸν Κρούσιον **Ἐπιτομὴν** Θεολογίας ἐὰν θέλῃς ἀναγνώστα, τὰς ἐν τῇ Turcogr: (σ. 502) ὀλιγίστας σειράς. Ὁ ἐπιθυμῶν περὶ τοῦ Heerbrand ἐν ὀλίγοις πολλὰ ἵνα διδαχθῇ πρόπει ἵνα μὴ περιορισθῇ εἰς τὰ Λεξικά ἀλλὰ καὶ εἰς τὴν ἀνάγνωσιν τοῦ **Λόγου**, ὃν ἐξεφώνησε κατὰ τὸ 1810 περὶ αὐτοῦ ἐν Τυβίγγῃ ὁ Schnurrer... Orationum Academicarum Histor: Litterarum Theologicam Delectus posthumus.. ἐν Τυβίγγῃ, 1828, 8ον σ. 129—141—Λαμπρὸν βιβλίον, ἐν ᾧ εὐρίσκει τις καὶ περὶ Typographia turcica Constantinopolitana, Λόγον, 1788, κατὰ περιεργον σύμπτωσιν. Γράφων »τουρκιστὶ «περὶ τῆς συστάσεως τῆς Τουρκικῆς τυπογραφίας καὶ τῶν πρώτων ἐκδόσεων αὐτῆς» ἐν τῇ **ὑπὸ τοῦ Ὁθωμανικοῦ (=νῦν Τουρκικοῦ) Ἰνστιτούτου** ἐκδιδομένη **Ἐπιθεωρήσει** = Tarih Osmani. Endjumeni medjmuassi κατὰ τὸ 1916 ἐλησιμόνησα ἢ μᾶλλον ἡγνόουν δυστυχῶς τὴν ὑπαρξιν τοῦ ἐπισήμου τούτου **Λόγου**, ὃν εὔρον κεκοιμημένον ἐν τῷ βιβλίῳ τούτῳ ἵνα ἀναφέρω.]

§ 8. Μετὰ τὴν 167 σελίδα, ἐν ᾗ **Τέλος** τῆς Κατηχήσεως=Finis Catecheseos τοῦ Κρουσίου αὐτοῦ δύο σελίδες Appendix.

De officio parentum	σ. 170—175
De » liberorum	» 176—189
Oratio de Academia	» 190—201.

Τὰ **τετρία** ταῦτα μέρη μόνον λατινιστί 1. Διὰ τοὺς ἀσχολουμένους περὶ τὴν Ἱστορίαν τῶν τελευταίων Μεσαιωνικῶν χρόνων καὶ τὴν τῆς Ἀναγεννήσεως ἐνδιαφέρουσα εἶναι ἡ **περὶ Ἀκαδημίας** Ὁμιλία τοῦ Κρουσίου εὐσύνοπτος, ἐνῶ ὁ φιλέλλην καὶ φιλάνθρωπος διδάσκαλος τῆς Ἀκαδημείας τῆς Τυβίγγης περὶ ἐκκλησιῶν, σχολῶν, διδασκομένων μαθημάτων καὶ γλωσσῶν, ἐλληνικῆς, λατινικῆς, **ἐβραϊκῆς**·, λόγον

1. Ἐν τῇ Germanograecia (Basileae, 1585, μέγα σχῆμα) ἀπῆν-
τησα ἐν σελ. 43 μνημονευομένην τὴν ἔκδοσιν ταύτην καὶ τὴν τῶν **τριῶν**
τούτων Ὁμιλιῶν εἰς πέντε σειράς. Caeterae ἐπὶ τῆς γ' δεκανείας Orationes
ad libellum **πολιτεύματος Ὁυρανίου** addite, ex off. Georgii Gruppenbachii
affinis 1578 prodierunt, nempe hae: (=ἦτοι αἱ ἐξῆς).

1. De Academia 25 Nov. 1576 habita
2. De officio parentum 13 Febr 1577
3. De » liberorum 19 Mars 1578

ἦτοι **πρὸς ταῖς ἄλλαις** κατὰ τὴν **τρίτην** αὐτοῦ τῆς κοσμητείας περίοδον
καὶ τὰς ἄνωθι τρεῖς προσθετέον.

∴. Μέτιθι, ὅσα διὰ τὴν διδασκαλίαν τῆς ἐβραϊκῆς ἐν τοῖς Προλεγομένοις
ἐνταῦθα λέγω.

ποιούμενος προστίθῃσι (ἐν σελ. 199) τὰ ἑξῆς:

...Itaque Constantinopoli quoque, et primariis Graecis, nota est Academia nostra: qui nos ideo, quod libertate (quam Patriarchicus Protonotarius, D. Theodosius Zygomalas, quem honoris causa nomino: **ἀδιατίμητον προῶγμα**, rem nullo precio aestimabilem vocat) sub Christianis piisque principibus fruamur: et quod Graecia h. e. sapientia, in Germaniam migraverit: et per se beatos indicant... Δικαίως ὁ Ζυγομαλᾶς Θεοδοσίος ἐν τῇ πρὸς τὸν Κρούσιον **ἐπιστολιμαία Ἐκθέσει**, ἣτις δημοσιεύεται ἐν τῇ Turcograecia (94) προσκλαίεται λέγων «**ἐλληνικῶν χαρίτων τὸ κλέος βαρὺς ὤλεσεν αἰὼν, βαρβαρικοῖς δαμάσας ἤθεσιν ἀγλαίην**».

§ 9. Εἶτα ἀπὸ σ. 202—205 «de Urbe Athenarum, qualis ea hodie sit, et monte Helicone» ἦτοι, ἵνα μὴ ἀναπτύσσωμαι περισσότερον ἐν οὐ δέοντι, περιέχεται ἡ τῇ 15ῃ Νοεμβρίου τοῦ 1575 ἐκ Βυζαντίου Μαρτίνῳ τῷ Κρουσίῳ **τῷ σοφῶς καὶ ἀρίστως προϋσταμένῳ τῶν θ' ἐλληνικῶν καὶ λατινικῶν μαθημάτων ἐν τῇ Τυβιγγαίᾳ Ἀκαδημίᾳ, ἐν Κυρίῳ φιλιτάτῳ** ἀποστελλομένη, τῇ δὲ 18ῃ Ἰανουαρίου τοῦ ἐπὶόντος ἔτους ληφθεῖσα ἐπιστολὴ Θεοδοσίου τοῦ Ζυγομαλᾶ.

Λοιπὸν ἡ ἐπιστολὴ αὕτη εἶναι ἐπιτομή ἢ ὀρθότερον εἰπεῖν ἀπόσπασμα συνυφασμένον ὑπ' αὐτοῦ τοῦ Κρουσίου σπεύδοντος, ὥς ἀλλαχοῦ που ἐκφράζεται, ἵνα τὰ χρήσιμα καὶ ἀνακοινώσεως ἄξια τοῖς φίλοις τῶν ἐλληνικῶν γραμμάτων τύποις ταχύτερον μεταδώσῃ ἐκ τῆς **ἐκτενεσιότητος ἐπιστολιμαίας Ἐκθέσεως** περὶ τῶν καθ' ἡμᾶς ἐν τῇ Ἀνατολῇ καὶ τῇ **ΚΠ** πραγμάτων, σχολείων τε καὶ βιβλίων καὶ γλώσσης, Ἐκθέσεως, ἣτις καταλαμβάνει τὰς σ. 428—435 τῆς **μετὰ ἐξαετίαν ὄλην** ἐκδοθείσης **Τουρκογραφίας** (1584, ἐν Βασιλείᾳ).

Ἐκ τοῦ Οὐρανίου Πολιτεύματος» ἀποσπῶ πρὸς ἀντιβολὴν τῶν

1. *Πεβλε*. τὸ τοῦ Ἰωάννου Ἀργυροπούλου. . Graeciam exilio Graecorum Alpes transvolasse... Germanograecia, Epistola Dedicatoria, φύλλ. 26. Ὁ Ζυγομαλᾶς Θεοδοσίος ἐπιστέλλων τῷ Κρουσίῳ (Turcogr. 94) λέγει: «Ὁρῶ δὲ νῦν—ὥς καὶ ἄλλοτε ἔγραψα....—μετοικήσαντα πάντα τὰ ἀγαθὰ ἀπὸ τῶν ἐλληνικῶν τόπων καὶ οἰκήσαντα ἐν ὑμῖν' ἢ τε σοφία καὶ αἱ τῶν μαθημάτων ἐπιστήμαι, αἱ τέχναι αἱ ἀρισται, ἡ εὐγένεια, ὁ πλοῦτος, ἡ παιδευσίς καὶ ὁ λοιπὸς τῶν χαρίτων χορὸς...». Αὐτὴν τὴν κατάστασιν ἐπ' ἀνεγκεν ἡ ἀλλαχόῃ διασπορά, ὥς προηγουμένως ἐν τῇ αὐτῇ ἐπιστολῇ μνημόνευται ὁ Θεοδοσίος.

Τὴν ὑπαρξὲν τοῦ **βιβλίου τούτου** τοῦ Κρουσίου ἐμνημόνευσα ἐν ὑποσημείωσει μελέτης μου δημοσιευθείσης ἐν τῇ «**Θεολογία**» (τ. 1928 σ. 26) ὑπὸ τὸν τίτλον «**Ι. Ζυγομαλᾶ... Λόγος ἀνέκδοτος ἐν τῇ Παμμακαρίστῳ...**».

ἐν τῇ **Τουρκογραικίᾳ** σημειωθέντων τὰ ἐξῆς λίαν ἐνδιαφέροντα τὰ τοῖς Γερμανοῖς φιλολόγοις τε καὶ ἱστορικοῖς καὶ ἡμῖν οὐχὶ ὀλιγώτερον, ἐὰν θελήσωμεν ἵν' ἀναμνησθῶμεν ὅτι τῆς τοῦ Κρουσίου **φιλομαθίας καὶ φιλελληνίας ἔνεκα**, καὶ ἡμεῖς σήμερον τὰ κατὰ τοὺς ζοφεροὺς ἐκείνους χρόνους τοὺς μετὰ τὴν Ἑλωσιν γινώσκουμεν καὶ τῆς ἱστορίας τοῦ ὑπὸ τὴν δουλείαν ἑλληνικοῦ ἔθνους τὰς περιπετείας συμπληροῦμεν. Τὸ ἔθνος δὲ ἐξεπροσώπει καθ' ὅλας τὰς σχέσεις θρησκευτικὰς τε καὶ πολιτικὰς τὸ ἐν ΚΠ οἰκουμενικὸν πατριαρχεῖον καὶ ἐξακολουθεῖ ἐκπροσωποῦν ὡς ἀνώτατον κέντρον **μόνον** θρησκευτικὸν μετὰ τὴν συνθήκην τῆς Λωζάνης¹.

§ 10 Σελ. 204 **Πολιτεύματος**—431 **Τουρκογραικίας** πρβλε. «Περὶ δὲ βιβλίων ἀτλῶν τῆς δημώδους φωνῆς, ἢ λεξικοῦ, ἴσθι, οὐδὲν
» τοιοῦτον τινὶ πεποίηται [πεπόνηται ἐν Τ.] οὔτε τὰ τῶν διαθηκῶν
» ἐσαφηνίσθη. Πόλιν γὰρ (εἰπεῖν) οἰκοῦμεν, ἣν Πλάτων ὁ θεῖος ἔκτισε
» καὶ ὅτι οὔτε ὁ μισθὸς ἐστὶν οὐδεὶς τούτων ἔνεκα, οὔθ' ὁ κοπιᾶσθαι.
» Ἄν δέ τις τῶν αὐτόθι πλουσίων καὶ βοηθεῖν ἡμῖν ἐθελόντων, τοι-
» αῦτα βούληται, πεμψάτω τὸν μισθὸν καὶ ἔργον ποιήσομεν. Καὶ δι'
» ἔτους ἑνὸς (συνυπουργούντων μοι καὶ ἄλλων σπουδαίων τῶν ἐναυῦθα
» μισθῶ) τελειώσω καὶ ὑμῖν, πέμψω, μεθ' ὅσης τῆς προθυμίας κοι-
» νωφελῆ ἐσόμενα, et caetera».

§ 11. Τὰ caetera ταῦτα —μετὰ ἐξ ἑτὴ φέρονται ἐν τῇ **Τουρκογραικίᾳ** ὧν ἐν συνεχείᾳ ὄντα μεταγράφω πρὸς μείζονα διασάφησιν τῶν ἄνω μόνον τάδε : «εἰ δὲ καὶ σιτηρέσιον σχῶ παρὰ τινος περιβλέπτως κρα-
» τοῦντος ἐν ὑμῖν, οὐ μόνον ταῦτα ἐκπληρώσω καὶ πᾶν ὅτι προστάσ-
» σῃτε συμβοηθούντός μοι καὶ τοῦ κυρίου μου πατρός, **Ἰωάννου Ζυ-
» γομαλά** τοῦ ῥήτορος, τοῦ τὴν ἑλληνικὴν καὶ λατινικὴν παιδείαν
» εἰδότος, ἣν πέννία με διεκώλυσε σπουδάσαι· εἰ δὲ βοηθείας τύχοιμι
» νέος ὢν, ἤδη **τριακοντούτης** καὶ ταύτην σπουδάσω, Γερμανοῖς τε
» τὴν χάριν ἀναγράψω. Καὶ ἔσται χάρις χαρίτων, ὥς βοηθήσουσιν
» ἑλλήσιν ἤδη βαρβαρωθεῖσι, ταῖς καιρικαῖς ἀνωμαλίαις ἀλλὰ μετὰ τοῦ
» ἀπλοῦ λεξικοῦ, καὶ τῆς σαφηνείας παλαιᾶς καὶ Νέας Διαθήκης καὶ
» ἄλλων γνωρίσω ὑμῖν πέμψας ἱστορικὸν νέον **ἀκριβῆ τῶν γενομέ-**

1. **Πρβλε**: ὅσα γράφω ὀλίγα ἐπὶ τῷ πράγματι, ὅτι «τὸ Φανάριον καὶ τελευταῖον ἐστὶ δείγματα φανερώτατα μεγάλῃς τιμῆς ἡμετέρων καὶ ξένων ἔτυχε καὶ τυγχάνει... καὶ ὅτι «καὶ ὑπὸ τῶν ἀρχόντων ἐκεῖ ἐξευτελιζόμενον δὲν ἐξευτελίζεται, καὶ μένει ἀκλόνητον ἐν τῇ Ὁρθοδοξίᾳ τεῖχος εὐλογιστοῦν πρὸς τὰ παντοῖα συναντήματα».

- » *νων καὶ σαφῇ καὶ σύντομον*, ὥς δυνατὸν διηγούμενον τὴν *διὰ-*
- » *βασιν* ὃ δὴ συγγραφῆσεται : ἡμῖν. Οὐδενὶ δὲ ἐκδέδοται οὗτ' ἐκ-
- » δοθήσεται, ἐὰν μὴ τῆς ἀξίας τύχοιμεν τῶν κόπων ἡμῶν ἀμοιβῆς....
- » ὃ δὲ φημί σοι οὐ παλινάγρετον, οὐδ' ἀπατηλόν, οὐδ' ἀτελεύτητον ι.
- » Ἐν συνεχείᾳ συνίστησιν ἑαυτὸν : « τίς εἰμι καὶ τὸν τρόπον ποῖος,
- » ἂν μαθεῖν βουληθείης, ἐρώτησον τοὺς εἰδότας ἡμᾶς τῶν Γερμανῶν,
- » τόν τε περίβλεπτον κύριον *Ἀουγγέριον* τὸν *Ποσμπέκ* [Augerium
- » Busbece]... ἢ τὸν *Κάρολον Ρέμ* [Karolum Rhimn] ect ».

Οἱ ἐκ τοῦ ἐγγὺς τὸν Θεοδόσιον γνωρίζαντες καὶ αὐτὸν τιμήσαν-
τες εἰς οὓς ἀναφέρεται, εἶναι ἀκριβῶς οἱ πρὸ τοῦ David v. Ungnad
καὶ τοῦ J. von Sinzendorff εἰς ΚΠολιν παρὰ τῇ Ὀθωμανικῇ Πύλῃ
χρηματίσαντες τῆς Γερμανίας πρεσβευταί

§ 12. Ἐν ταῖς τελευταίαις σελίσιν 205—206. φέρεται : *Rursus de hodierna Athenarum urbe et de lingua hodierna) Graeca*,
δηλὰ δὴ ἡ πρὸς τὸν Κρούσιον διαπεμπομένη *ἑλληνιστὶ* τοῦ *Συμεῶν*
Καβάσιλα ἐκ τοῦ πατριαρχείου τοῦ Βυζαντίου, κεχροτισμένη τῇ γ'.
ἐπὶ δέκα ἐλαφηβολιῶνος [γ' Φεβρουαρίου τοῦ 1578] ἀλλὰ κατ' *ἐπι-*
τομὴν συντομωτάτην. Ὁ Κρούσιος ἐπεφύλαξεν ἑαυτῷ τὴν ἐπιστολὴν
ταύτην δικαίως αὐτούσιον, τελείαν, ἵνα δημοσιεύσῃ ἐν ταῖς *Ἐπιστο-*
λαῖς, ταῖς *Familiares* τῆς *Turcograecia* (σ. 460—462, τῇ
18ῃ τὴν σειράν). Ἡ ἐπιστολὴ αὕτη τοῦ Καβάσιλα εἶναι ἡ ληφθεῖσα
ὑπὸ τοῦ Κρουσίου κατὰ τὸν Ἀπρίλιον τοῦ *αὐτοῦ ἔτους*, κατ' ἀκο-
λουθίαν ὃ βουλόμενος ἔχει ἵν' ἀναγνώσῃ καὶ παραβάλλῃ. Ἐνταῦθα
μόνον ὑποδεικνύεται τὸ πᾶγμα πρὸς γνῶσιν τῶν εἰδικώτερόν πως περὶ
τοιαύτας ζητήσεις ἀσχολουμένων ἢ ἀπλῶς ἐνδιαφερομένων.

Αἱ *ἐπιστολαὶ* εἶναι κατὰ χρονολογικὴν σειράν αἱ ἐξῆς :

·. Ἀλλαχοῦ που εὗρον συγγράφεται : Ὅρα. *Turcogr.* σ. 431. Τὶ τὸ *Ἱστο-*
ρικόν τοῦτο τὸ *νέον* καὶ τίς ἡ *Διάβασις*, ὅρα τὴν ἐπισυναπτομένην ἐν *Ἐπι-*
μέτρῳ ἐκτενὴ σημείωσιν.

1. Τὸ γνωστότατον ὁμηρικόν.

( ) *Turcogr.* σ. 95 « . περὶ Ἀθηνῶν ἔγραψά σοι... ».

- » 430 « . αἱ γὰρ Ἀθῆναι, ἃς πολλὰκις εἶδον... »
- » 446 « ἂν περὶ Ἀθηνῶν ἐδήλωσας, γράφει ὁ Κ. πρὸς τὸν
Θεοδόσιον ἄσμενος ἐπέγνωνκα... ἔτι καὶ νῦν σώζεσθαι... »
- » 457 ὁ Κρ. ἐρωτᾷ τὸν Καβάσιλαν κατὰ Μάϊον (27) τοῦ
1577 « ποῖον, πόσον τε ἔτι τὸ Ἀθηνῶν ἄστυ... ».

Ια

Τῷ τιμιωτάτῳ κ^ο Συμεῶνι τῷ Καβασίλα, (οὕτῳ) διακόνῳ ἱερῷ, αἰδημόνως δοθείη.

Εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν, εἰς τὸ πατριαρχεῖον

Ἐν Χῷ χαίρειν.

Τιμιώτατε κύριε Συμεών, ἦν τῇ α^η Ἰανουαρίου ἔγραψας τῇ α' Μαΐου ἐκομισάμην, μετὰ τῆς τοῦ κ^ο Θεοδοσίου καὶ ἀμφοτέρας ἡσθὴν ἄγαν, ὡς οὐπω τέλεον λήθη παραδοθεῖς, ὑφ' ὧν φίλων πάλοι ἡγαπώμην, καὶ οὕς καθαρῶς ἀγαπῶ. Ἀλλὰ μετὰ τοσαύτην σιγῇν, γράψαιτε συχνῶς, βέλτιστοι. Δυνήσῃ γὰρ σὺ ἤδη ρᾶον, τῷ πατριαρχεῖῳ ἐνδιατρίβων, καὶ ὃ λέγεις *φροντιστήριον* συνιστάς : ὅπερ χαίρω τε, καὶ σὲ ποιεῖν εὐτυχῶς εὐχομαι· ἀσφαλέστατα δ' ἂν πέμψεις τὰς ἐπιστολὰς Ἐνετίαζε, κἀκεῖθεν διὰ τοῦ κ^ο Γαβριήλου ὡς ἐμέ, εἰ αὐτὸν πείσειν εἰς αὐτὸ δυνηθείης, ὥς περ ἐλπίζω ὅτι ρᾶδιον. Ἀμφοτέρας τὰς βίβλους, ἃς αἰτεῖς, ἤδη ἐκτησάμην, καὶ δεδεμέναι καλῶς εἰσι· μόνον εἰ πρὸς τὸν κύριον Γραβριήλου διαπέμψαι, καὶ αὐτὸς πρὸς σέ, δυναίμεθα. Χαλεπῶς πῶς γὰρ Ἐνετίαζε διακομίζονται, οὕτως ὀγκώδεις οὔσαι, διὰ γε ἡμερῶν περίπου δέκα, διὰ γῆς. Οὐ γὰρ ἐκεῖσε ποταμὸν διαβιβάζοντα ἔχομεν, καὶ πάντα οὐ μικρὰς δαπάνης. Διὰ δὲ Βιέννης ἢ Πράγης σφόδρα βραδὺ (νῦν γε) καὶ διὰ τοὺς παπιστὰς οὐκ ἀσφαλές. Σπουδάσω γε μὴν εἰς τὸ δυνατόν ἐκδεχόμενος ξὺν Θεῷ καιρὸν. Ἀλλ' ὅσῳ θάσσον ἀντεπιστείλῃς, τοσούτῳ ἐν βραχυτέρῳ χρόνῳ λήψῃ· Πέμπω δέ σοι ἐπιθαλάμιον² εἰς τοὺς δευτέρους τοῦ ἄρχοντος ἡμῶν γάμους : ὃ, παρακαλῶ ἐμοὶ εἰς κοινὴν φωνὴν μεταβάλοις, ὥς περ τὸ πρῶτον ἐκεῖνο πρὸ ἐτῶν. Κατάγραφέ μοι καὶ πέμπε, τὴν Ἀκαρνανίαν, καὶ πατρίδα σου : ποῖαι ἀξιόλογοι ἐκεῖ πόλεις ἔτι : καὶ τίνα τὰ ὀνό-

∴ Diarium, III, 270.

1. Ἐν τῇ ἀριστερᾷ ὡφ: Compend[ium] et Acta mitto· δηλαδὴ τὸ τοῦ Heerbrand, περὶ οὗ ἄνωθι καὶ τὰ Acta ei Scripta Theologorum Wirtt., τὰ γνωστά.

2. Epithalamium princ:—Ἐν οἰκείῳ μέρει τῆς σελίδος λατινιστὶ τὰ ὀνόματα τῶν πόλεων, περὶ ὧν ζητεῖ πληροφορία. Ὁ δούξ τῆς Βυρτεμβέργης καὶ Τεκκίας κλπ. εἶναι ὁ Δουδοβίκος.

Τὸ ἐπιθαλάμιον, τὸ πρῶτον, μετατραπὲν εἰς τὴν κοινὴν φωνὴν ὑπὸ τοῦ Καβάσιλα δημοσιεύεται πληρὴς ἐν τῇ Turcograecia (σ. 402—406), ὥστε ὁ θέλων ἵνα καὶ τὰ τῆς γλώσσης—γλωσσικοῦ ιδιώματος τῶν χρόνων τούτων (Νοεμβρ. 1575) ἵνα παραβάλλῃ ἔχει κατάλληλον μνημεῖον ὑπὸ τὴν διάθεσιν αὐτοῦ.

ματα αὐτῶν, πάλαι τε καὶ νῦν, ἐφ' ὅσον δυ//νήση. Γράφε καὶ περὶ Θηβῶν, τῶν ἐν Βοιωτίᾳ, ἃ οἶσθα, ὡσαύτως. Θυμάζουσι γὰρ πανταχοῦ παρ' ἡμῖν, ἃ περὶ Ἀθηνῶν ἐν τῷ παρελθόντι ἐπέστειλας καὶ τέρονται. Πέμπε μοι καὶ ἐπιστολὰς ἀνδρῶν τῶν νυνὶ σοφῶν : ἃς ἂν σύ γε ἄλλως ἀπορρίψεις. Καὶ εἴτι, περὶ Τραπεζοῦντος ἔχεις. Τί ὄνομα τῷ νῦν πατριαρχεύοντι ; Καὶ ποιήσον ἐμοὶ καὶ ἄλλοις τῶν πεπαιδευμένων γράφειν.

Τίς ἔτι περὶ *τουρκικῆς* ἱστορίας, μετὰ τὸν Ἀθηναῖον *Χαλκοκονδύλην* συνετάξατο βίβλους ; Καὶ ἄλλα τινὰ γράφαις, ἃ καὶ τὸν κύριον Θεοδόσιον αἰτοῦμαι. Μὴ πέμψητε πολὺν χάριτην, βραχεῖαν ἐπιστολὴν ἔχοντα ἀλλὰ ἀναπληρώσατε πραγμάτων ποικίλων. (Κἀγὼ ἐξ ἀμοιβῆς ὑμῖν ὑπηρετήσω, τὰ καταθύμια καὶ δυνατά. Ἀντασπάζονται σε φιλικῶς οἱ ἐνταῦθα σοφοί : οἷς τὰ σὰ παιδρῶς ἐπεδειξάμην, ἐν οἷς ὁ καλὸς Γερλάχιος. Ὁ δὲ κύριος *Μέλας Θ' Ἰουν. ἀπ'* ἐν Στουκκαρδίᾳ κατέστρεψεν, ὁ ἐμοὶ φίλιτος : καὶ νῦν τὴν αὐτοῦ γυναῖκα ἄλλος ἔχει τῆς ὁδὲ ἀκροπόλεως φρούραρχος. Ἀλλὰ ἔτι χρησιμώτατα καὶ πολλὰ περὶ πίστεως χριστιανικῆς ἀκαμάτως συγγράφω, καὶ νῦν, ἐὰν ζήσωμαι, σὺν Θεῷ ἔξετε. Ἐὰν δυνηθῶ τυπογράφων εὐρεῖν ² ποιήσω τὰ σου γραμματικά τυπωθῆναι, οὐκ αἰεὶ δὲ εὐχερέζ. [μᾶλλον μὲν οὖν γραμματικὴν τῆς *κοινῆς* γλώσσης πέμποις. Ταύτη γὰρ ῥῶν τυπογραφεῖν γενήσεται, τῶν δὲ τῆς παλαιᾶς καὶ καθαρᾶς, πολλὰ ἤδη γραμματικά ἔχομεν] ³.

² Ἐρρωσο, τιμὰ κεφαλὴ : καμὲ ἀγαπῶν διατέλει, ὡς ἐγὼ τιμῶσε.

1. Βλέπε : Turcograecia, σ. 501. 19 Juni 1580 nocta piè obiit. — *Μέλας* Ἰωάννης ὁ Nigrus ὁ Svartzius ἦτο ἐν Παταύῳ *σύννοικος* τοῦ Καβάσιλα καὶ συσπουδαστής. Ὁ Καβάσιλας διὰ τοῦ Κρουσίου στέλλει αὐτῷ προσρήματα καὶ εἰς *κοινὴν φωνὴν* τὸ ἐπὶ τοῖς γάμοις τούτου *ἐπιθαλάμιον* τοῦ Κρουσίου μεταβάλλει (= σ. 400ῆς Turcograecia 16 Ἀπρ. 1577). Ὁ Καβάσιλας δύο ἐπιστολὰς ἐκ ΚΠόλεως εἶχε γράψει κατὰ τὸ 1577 εἰς τὸν *Μέλανα* (= Turcogr. 457. «Ὁ κ. Μέλας σὺν τῷ τούτου ξυμμάχῳ προσειρήσθω μοι, (Φεβρ. 1578, Turcogr. 461). Ὁ *ξύμμαχος* (= contubernalis, condiscipulus) ἐν Παταύῳ ἦτο ὁ *Σκουρλίνος* (Turcogr. 501) ὡς εὐρον καὶ ἐν τῷ T Tagebuch τοῦ Γερλαχίου σ. 122, ἐνθα σαφῶς λέγεται «Ἕλληνες σπουδασταὶ ὡς ὁ Simon Caplan zu Padua, οὗ ὁ Scheurlin καὶ τοῦ J. Schwartz stubengesellen (σύννοικοι) ἦσαν».

2. Ἐνεκα τῶν πολλῶν ἑλληνικῶν.

3. Τὸ ἐν ἀγκύλαις χωρίον εἶναι ἐν τῇ ἀριστερᾷ ὥσπρ προστεθειμένον : Ἐπὶ δὲ τῆς προσθήκης ὁ Κρούσιος γράφει : Grammatica.

Ἐν Τυβίγγῃ, τῇ εἰκοστῇ Μαΐου, *αφπέ*, ἐν ἣ τὴν τοῦ Κυρίου Ἀνάληψιν [ἡγομεν] 1 ἐωρτάζομεν.

ὁ σὸς *Μαρτίνος ὁ Κρούσιος*

Ἀμέσως τῇ ἐπιστολῇ ταύτῃ ὁ Κρούσιος ἐπισυνάπτει ἄλλην, ὀλιγόστιχον ὅμως, *πρὸς τὸν μητροπολίτην Ἀθηνῶν καὶ πάσης Ἑλλάδος*, οὗ τὸ ὄνομα δὲν μνημονεύει. Ταύτην ἀποστέλλω εἰς τὸν παλαιὸν φίλον μου τὸν ἀκαδημαϊκὸν κ. Δ. Γρ. Καμπούρογλου λυπούμενος ὅτι τώρα εὐρὼν αὐτὴν δὲν προέλαβον εἰς τὴν περὶ ἀθηναϊκῶν ἀνακοίνωσιν τῇ *Ἀκαδημείᾳ* (Τόμ. Α. ἀρ. 3), ἵνα συμπεριληφθῇ. Οὕτως ἐπέπρωτο .. Ἡμερομηνίαν ἔχει τὴν αὐτὴν... 1585.

β

Τῷ αἰδεσιμωπάτῳ κυρίῳ *Συμεῶνι τῷ Καβασίλᾳ* (οὕτω) τῶν ἐν τῷ πατριαρχεῖῳ διδασκαλείων ἀξίῳ καθηγητῇ, αἰδημόνως ἐγχειρισθείη.

Εἰς Κωνσταντινούπολιν

Ἐν Χριστῷ χαίρειν

Ἐγραψα πρὸς σέ, οἰδέσιμε κύριε Συμεών, τῇ κ'. Μαΐου τοῦ *αφπέ* ἔτους καὶ ἔπεμψα ἔπειτα διὰ τοῦ Φιλαδελφείας ἄς ἦτησας βίβλους: ὅς καὶ τῇ ιθ' τοῦ ἔγγιστα Ἰουνίου ἀπεκρίθη, ὅτι σοί γε διέπεμψε, σὺ δὲ τέως οὐδὲν ἀποκρίνη. Κρίνε αὐτός, εἰ καλῶς ποιεῖς, οὕτω πρὸς τὸν τιμῶντα σε σιγῶν. Ἀποκρίθητι τοίνυν ἀναγνώσκων καὶ ἃ νῦν τῷ κυρίῳ Θεοδοσίῳ γράφω καὶ τὸ ἱκανὸν ποιήσατε ταῖς μου δικαίαις αἰτήσεσι, ταῖς τε ἔμπροσθεν καὶ ταῖς νυνί, μηδὲ ἐπιλάθεσθε τοῦ εἰλικρινοῦς ὑμῶν φίλου. Ποίει (φημί), ἃ σε ἠτησάμην ἐν τῇ τότε ἐπιστολῇ. Γράφε *περὶ τῶν σοῦ Διδασκαλείων*, πῶς προχωρεῖ τὸ πρᾶγμα: καὶ ὁ τότε ἔπεμψα ἐπιθαλάμιον², εἰς τὴν κοινὴν φωνὴν τρέπε, καὶ περὶ τῆς πατρίδος σου χωρογραφίαν. Ἀλλὰ καὶ πολλῶν ἐπιστολάς, ἃς ἄλλως ἀπορρίπτεις, μάλιστα τῆς κοινῆς γλώσσης (τέρπομαι γὰρ καὶ ταύτῃ ἄλλὰ ὀλίγα τοιαῦτα ἔχω) πέμψαις: καὶ ἄλλα αἰτήματά μου πλήρωσον: ναὶ μὴν καὶ ἄλλους εὐπαιδεύτους προξένησόν μοι φιλικὰ ἐπιστέλλοντας. Πέμψον καὶ τὰ σὰ γραμματικά, καὶ σύναψον αὐτοῖς γραμματικὴν τῆς κοινῆς φωνῆς: τότε ῥαδίως εὐρήσω τυπογράφον, καὶ πάντως τυπω-

1. Τὸ ἐν ἀγκύλαις εὔρηται διαγεγραμμένον.

2. *Diarium*, III, 463.

2. Εἶναι τὸ Ἐπιθαλάμιον, τὸ ἐν τῇ ἀνωτέρῳ ἐπιστολῇ τῆς 20ης Μαΐου τοῦ 1585 μνημονευόμενον.

Σ. Δ. Θ. Ἡ ἐπιστολὴ ἐδημοσιεύθη ὑπὸ τοῦ κ. Δ. Γ. Καμπούρογλου ἐν τῇ *Ἑστία* τῆς 6 Μαρτίου ἐ. ἔ.

θῆναι ποιήσω. Τοῦτο δέ, εἰς τε τὴν σὴν χάριν· καὶ ὅτι πόρρω ἡμῶν
 ὑπερήφανόν τινα καὶ ἀχάριστον ἔχομεν ἄνδρα, ἡμῖν πάσαι μαθητεύ-
 σαντα· ὅς συκοφαντίας πλήρης ἐπιχειρεῖ οὐ μόνον τὰ συνήθη λατινικά,
 ἀλλὰ καὶ ἑλληνικά γραμματικά¹ κατασπᾶν καὶ σβεννύναι. Οἰόμενος,
 γράψειν βελτίονι μεθόδῳ γραμματικά. Ἴδου γάρ, καὶ ἔκτην πτώσιν
 ἀφαιρετικήν (ὡς τό, τύπτω σε ξύλῳ οὐ δοτικήν ὄν, ἀλλ' ἀφαιρετικήν)
 λατινιστὶ (ablativum casum.) πειρᾶται ταῖς πέντε τῶν Ἑλλήνων
 πτώσεσι προσθεῖναι, ὁ μάταιος. Καταφρονεῖ γὰρ τῶν Ἑλλήνων. Διὸ
 (παρακαλῶ) συνασπίσωμεν. Βούλεται τὸ ἄρθρον ἐξαιρεῖν τῶν μερῶν
 τοῦ λόγου· καί, ὡς οἶμαι, ταῖς ἀντωνυμίαις συντάττειν, καὶ ἄλλα πολλὰ
 καινοτομεῖν, εἰς μῖσος ἡμῶν καὶ εἰς ἰδίαν κενοδοξίαν καὶ πλάνησιν
 τῶν νέων. Ἡμεῖς δὲ (μάλιστα ὑφ' ὑμῶν βοηθούμενοι) γενναίως αὐτῷ
 ἀντιβησόμεθα, καὶ τὴν ματαιότητα αὐτοῦ σὺν θεῷ συντριβομεν. Διὸ
 πέμπους τὰ γραμματικά, ὡς ἔφην, καὶ μηδὲν φοβήθητι· καταπεφρό-
 νηται ἤδη ἐκεῖνος ὑπὸ τῶν ὀρθῶν φρονούντων πάντων. Ἄλλ' ἔρρωσο,
 τιμία κεφαλὴ· καὶ μακροτάτῃ ἀποκρίσει εὐφρηγόν με (οὐτῷ). Ἀσπα-
 σαι ὑπὲρ ἐμοῦ τοὺς μαθητὰς σου· καὶ ποιήσον τινας αὐτῶν ἢ πρὸς
 ἐμὲ ἢ πρὸς τοὺς μου φιλέλληνας μαθητὰς (τὸν ἀριθμὸν περὶ **θ'** ὄντας.)
 γράφειν καὶ βεβαιοῦν αὐτοὺς ἐν τῇ σοφωτάτῃ τῶν ἑλληνικῶν σπουδῇ.
 Τυβίγγηθεν, τῇ 2^ῃ μηνὸς Νοεμβρίου ἀφ' ἑσπ. 1871.

ἑσπευσμένως

ὁ σὸς **Μαρτίνος ὁ Κρούσιος**

τῆς Τυβιγγίδος Ἀκαδημίας διδάσκαλος

Inclusi o[mn]es has 3 Ep[istolas] uni in volucro, cui inscripsi:
 Τῷ σοφῷ καὶ τιμῇ διαφέροντι ἀνδρὶ, κ^ο Θεοδοσίῳ τῷ Ζυγομαλῇ, τῆς
 μεγάλης τῶν Χριστιανῶν ἐν Κωνσταντινουπόλει Ἐκκλησίας πατριαρ-
 χικῷ πρωτονοταρίῳ, εὐτυχῶς δοθείη.

εἰς Κωνσταντινούπολιν

1. Ἐν τῇ δεξιᾷ ὡς ὁ Κρούσιος: «**Νικόδημος ὁ Φρισχλῖνος** γραμματικο-
 μάστιξ· ὃ θεὸς μετάνοιαν ἐνείη». Ἐν δὲ τῇ ἀριστερᾷ σημειοῦται «**καινοτο-
 μυτής**». Ὁ Νικόδημος Frischlin (1547—1590) εἶναι ὁ κατὰ τὸ σύστημα τῶν
 χρόνων τούτων **Βατράχιος**, ὁ ἀχαριστότατος καὶ ἔχθιστος αὐτῷ, ὡς λέγει,
 ὁ δεινότητος ψεύδεσθαι καὶ διαβάλλειν». Ὁ Κρούσιος, ὑποτρέμει μὴ ὁ **Φρι-
 σχλῖνος** ὁ καὶ ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ συνάδελφος αὐτοῦ γενόμενος γράψῃ τι
 κατ' αὐτοῦ εἰς ΚΠολιν καὶ συκοφαντήσῃ αὐτόν· διὸ ὁ Κρούσιος γράφει
 εἰς φίλους ἐμπιστους «ἀλλὰ τινὲς φίλοι προσποιούμενοι εἶναι, **φρισχλινί-
 ζουσι** Satis. Πρβλ. καὶ **Μυστακίδου**: *Germanograeca*, σ. 65.

( ) Τὸ χειρόγραφον: ὑμεῖς.

Ἐπίμετρον (§ 11)

§ 13. Ἀπὸ σκοποῦ μετέγραψα τὸ ἄνωθι ἐν τῇ 5 § ἀπόσπασμα ἐκ τῆς *Turcograecia* ἵνα προβῶ γυννηθεῖσαν ἀπορίαν μου περὶ τὴν ἐξηγήσιν τῆς φράσεως καὶ δὴ τῆς λέξεως «*διάβασις*». Τί ἐννοεῖται διὰ ταύτης, ὡς τίθεται μάλιστα ἐν ὅλῃ τῇ φράσει. Νοεῖται ἢ ἀπὸ τῆς ἀρχαίας εἰς τὴν τότε ὁμιλουμένην *κοινὴν* μετατροπὴν, διότι πρόκειται περὶ βιβλίων καὶ περὶ γλώττης—[τῆς σημερινῆς τῆς ἐκβαρβαρωθείσης ἐπεθύμησα—σ. 457] ἢ περὶ *πολιτικῆς ἱστορίας*, ὡς ἐν τῇ κατέναντι λατινικῇ μεταφράσει ἐξηγεῖται: *de transitu (Turcarum in Europa)* τῆς διαβάσεως τῶν Τούρκων ἀπὸ τῆς Ἀσίας εἰς τὴν Εὐρώπην; Ἡ τῇ αἰτήσῃ τοῦ Κρουσίου συνταχθεῖσα ὑπὸ τοῦ Θεοδοσίου *Πολιτικὴ Ἱστορία*, καὶ ἐν τῇ *Turcograecia* δημοσιευθεῖσα (σ. 1—43) καὶ ἐν τῇ σειρᾷ τῆς ἐκδόσεως τῆς *Βόννης* καλεῖται *ἱστορικὸν νέον* περιλαμβάνει τὴν περίοδον ἀπὸ τοῦ ἔτους 1391 μέχρι 1518 μ.Χ. ὅτε καὶ υπογράφεται. Ἀλλ' ἢ ἀπὸ τῆς Ἀσίας εἰς τὴν Εὐρώπην *διάβασις* ἐγένετο πολλῷ πρότερον, ὡς γνωστόν, κατὰ τὸν Δεκέμβριον τοῦ 1356—57, ἐὰν ὁ λόγος περὶ *διαβάσεως*.

«*Νέου Ἱστορικοῦ*» γίνεται μνεῖα ὁμοίως ἐν ἐπιστολῇ τοῦ Θεοδοσίου πρὸς τὸν Κρούσιον, ἣτις δημοσιεύεται ἐπίσης ἐν τῇ *Turcograecia* (σ. 73—98) χρονολογεῖται δὲ ἀπὸ ΚΠόλεως τῇ 7ῃ Ἀπριλίου τοῦ 1581.

Ἐπίσης ἐν μακρᾷ ἰδιογράφῳ ἐπιστολῇ τοῦ Θεοδοσίου πρὸς τὸν Γεωλάχιον ἣτις ἐν Στουτγάρδῃ δημοσιεύεται¹ ἐδημοσιεύθη δὲ δι' ἐμοῦ ὑπὸ τοῦ Legrand, ἀναφέρεται «ἐγὼ συγγράφω *νέον ἱστορικὸν* ἐκ πολλῶν ἐρασιζόμενος καὶ ἀκούων καὶ ὅτε τελειώσω καὶ τοῖς φίλοις ὑμῖν κοινώσω».

§ 14. Ἡ ἐπιστολὴ χρονολογεῖται ἀπὸ ΚΠόλεως κατὰ τὴν *πρώτην* Μαρτίου τοῦ 1581, εἶναι δὴλα δὴ γεγραμμένη *ἐνα* μῆνα πρὸ τῆς δημοσιευομένης ἐν τῇ *Turcograecia* (σ. 98)².

Ἐν τῷ σημείῳ τούτῳ ἐπισυνάπτω ἐνταῦθα *ἀνέκδοτον* μέρος *ἐκδιδομένης* ἐκτενοῦς τοῦ Κρουσίου ἐπιστολῆς, ἐν ᾗ ἤδη φέρονται.

1. Cod. hist. ἐν τῇ Landes Bibliothek n° 601 fol. φ. 5—6. Legrand E: Notice biog: sur «Zygomalas, Paris. 1889 σ. 167.

2. Ἐκφράζω ἀπορίαν μου διατὶ ὁ ἀείμνηστος *Σάθας*, ὁ ἐν τῇ «*Νεοελ. (Φιλολογία* (σ. 184) τὸ *Νέον ἱστορικὸν* ἀναφέρων καὶ τὸ τοῦ Κρουσίου χειρόγραφο ὅτι ἐν Τυβίγγῃ ἀπόκεινται δεικνύων δὲν ἔλαβε τὸν κόπον ἵνα καὶ τὴν μικρὰν ἀλλ' ἐν πολλοῖς μεγάλῃν Τυβίγγην ἐπισκεφθῇ, ἀφοῦ ἐν Εὐρώπῃ τακτικῶς ἔμενε, συνειργάσθῃ δὲ πως καὶ μετὰ τοῦ Legrand κατ' ἀρχάς.

«**Ἐπεὶ δὲ σφόδρα πενίαν τὴν αὐτόθι ὀδύρη,** οὐ διστάζω μὴ οὐ συμφέρειν ἂν εἰ τῷ λαμπροτάτῳ ἡγεμόνι ἡμῶν τὴν περὶ **διαβάσεως, ἧς μέμνησαι (ἄρα τῆς τῶν Τούρκων εἰς Εὐρώπην καὶ ὧν ἐν αὐτῇ διεπράξαντο;) ἱστορίαν προσφωνῶν πέμψεις.** Ἐγνώκεν ὁδε ἤδη ὑμᾶς, ἐξ ὧν ἔμοι ἐπεστάλκατε, ὁ εὐσεβὴς καὶ δίκαιος καὶ εὖ » πεπαιδευμένος ἦρως.»

Ἐννοεῖ τὸν πρίγκιπα τῆς Βυρτεμβέργης 1.

§ 15: Ἀφ' ἑτέρου δὲ ἐν ἑτέρῳ ἐπιστολῇ τοῦ Κρούσιου πρὸς τὸν Ζυγομαλᾶν, ἐπιστολῇ **ἀνεκδότῳ** κεχρονισμένη τὴν 15 Μαρτίου τοῦ 1577, ἧς γίνεται μνεῖα ἐν τῇ *Turcogaecia* (σ. 500, ἀλλ' ὑπὸ ἡμερ. Μαρτίου) ἀναγινώσκω: «...Σὺ δέ, φιλιτάτη κεφαλῇ, θάρσει· ὥς πάν- » τως μισθὸν τῶν σου πόνων οὐκ εἰς μακρὰν ἐντεῦθεν ἀποληψόμε- » νος. Πλὴν ἀλλὰ (ὅπερ σοι ἐν ἀπορρήτοις σημειῶν) οὐ μικρὰ συν- » ενέγκειεν ἂν εἰ αὐτοχειρὶ τε τῷ ἡμῶν φιλοχρίστῳ ἄρχοντι ἐπιστεί- » λειας (εἴθε τὴν περὶ τῶν ἑλληνικῶν πραγμάτων τῶν ἀπὸ τῆς ἀλώ- » σεως τῆς μεγαλονπόλεως ὑμῶν ἱστορίαν ἐξακριβωθείσαν) ὑπὲρ τοῦ » λήψεσθαι τινα ἐκ τῆς λαμπρότητος αὐτοῦ πρὸς τὰς σὰς ὑστερήσεις » παραμυθίαν. Ὅσα δὲ ὑμεῖς ἑλληνιστὶ γράφετε, [**προστίθῃσιν ὁ » καλὸς καὶ ἀληθὴς φίλος Κρούσιος**], αὐτὸς μοι ρωμαῖστι μετα- » βάλλειν προσπέμπει πάντα. Καὶ τούτων μὲν ἅλῃς...» 2.

Καὶ ἔμοι τῶν ἄνω ἅλῃς 3.

B

§ 16. **Ἀξίον παρατηρήσεως** ὅτι τὸ παρ' ἔμοι ἀντίτυπον τοῦ **Ο. Π.** καὶ πληρὲς δὲν ἔχει εἰς τὸ τέλος σῆμα τε τυπογραφικὸν ὅτι δέ, **μετὰ δεκαετίαν** ὅλην, ἥτοι τῷ 1588, ὥς καὶ ἄλλοτε ἐσημείωσα ἐξεδόθη αὐ- θις ἀλλὰ τὴν φορὰν ταύτην:

Πολίτευμα Οὐράνιον, ἥτοι Κατηχητικαὶ Ὀμιλίαι: ἔτι τῶν κορυφαίων τριῶν τοῦ ἔτους ἐορτῶν Ὀμιλίαι.

Μαρτίνου τοῦ Κρούσιου ἐκδόντος.

Civitas Coclestis, sev catecheticae conciones: item trium

1. *Turcogaecia* σ. 431.

2. *Diarium*, I σ. 454 κ.έ.

3. Καλὸν πρὸς τοῦτοις ἴν' ἀναγνωσθῶσιν οἰκεῖαι σελίδες τῆς περὶ «Θεο-δοσίου Ζυγομαλᾶ» μονογραφικῆς μελέτης τοῦ ἐλλογιμωτάτου καθηγητοῦ τοῦ Πανεπιστημίου κ. **Κ. Διοβονιώτου** ἰδίως αἱ σ: 21-23 τῶν ἰδιαιτέρων ἐξ ἀνατυπώσεως ἐκ τῆς «Θεολογίας» 1923.

summorum anniversarium Festorum conciones aliquot de-
uigue Orationes et Epistolae à Martino Crusio editae : Tybingae,
apud Ceorgium Gruppenbachium, anno 1588. 4o σ. 698.

Ἐν τῇ μὴ ἡριθμημένῃ 699 σελίδι ἐν πλαισίῳ ἢ εἰκὼν τοῦ Κρου-
σίου, ἐν ᾗ κεχάραται : «Μαρτίνος ὁ Κρούσιος ἐν Τυβίγγῃ διδάσκα-
λος ἔτει ἡλικ : NB, 1578.» [Βιβλ : Τυβ : = Gi 360).

Μέχρι μὲν τῆς 206 σελίδος τὸ περιεχόμενον τοῦ ἄνωθι πρώτου
βιβλίου [πρώτης ἐκδόσεως μικρᾶς] ἐπαναλαμβάνεται. Ἀπὸ τῆς 207—
466 *ἑλληνιστὶ* καὶ λατινιστὶ *τρεῖς* Λόγοι *περὶ* Γέννησεως Χριστοῦ,
εἰς τὸ πάθος Χριστοῦ *καὶ* τῆς Πεντηκοστῆς, σελ 466 469 κατέχει
ἐπίγραμμα *ἑλληνιστὶ* καὶ λατινιστὶ εἰς τὸν μακαρίτην *κύριον Θεοδώ-
ρητον τὸν Σνέπφιον* ¹. Τὸ δὲ Γ'. (III) μέρος τοῦ βιβλίου ἔχει τίτλον
ἰδιαίτερον.

— Martini Crusii Graeci et Latini in Tybingensi
Academia professoris, scholasticae Orationes tres κλ. κλ. αἵτινες
κατέχουσι τὰς σελ. 470-531.

Ἀπὸ τῆς 531 σελίδος ὑπὸ *ἴδιον* πάλιν τίτλον ἐν συνεχείᾳ ὅμως τῆς
σελιδώσεως : «Aliquot Utiles Conciones Graece et latine ab eodem
Martino Crusio conscriptae». Εἶναι ἡθικοὶ καὶ θρησκευτικοὶ λόγοι,
π. χ. de conjugio et de Conjugibus [ὁ Κρ. ἦτο τρίγαμος], de prepa-
tatione ad mortem κ. τ. τ. καὶ Item Desputatio de Religione no-
stra vera : continens τὰ ἀπ' ἀρχῆς ἄχρι τέλους una cum opposi-
tione et rejectione plurium Haeresium. Denique aliquot Ep-
istolae.—531—698.

Ἄλλ' ὅμως ἀπὸ τῆς σελ : 676 καὶ ἑξῆς εὔρηται «De Statu re-
centi ecclesiae Graecae in urbe Constantinopoli» καὶ πρώτη ἐπι-
στολὴ τοῦ *Ἰωάννου Δεουγκλαβίου*, τοῦ κατὰ Κρούσιον *Δεοντιωνύ-
χου*, πρὸς τὸν Κρούσιον διαβιβάζοντος τὰ κατὰ τὴν ἀναχώρησιν αὐτοῦ
ἐκ Κ)πόλεως ἐπιδοθέντα αὐτῷ γράμματα τοῦ *Θεοδοσίου Ζυγομαλά* ².

1. Theodoricus Sneppfius, (Schnepf). 1525—1586. *H ἐν σ. 468 τοῦ συγ-
γράμματος λεπτομερὲς *ἑλληνιστὶ* καὶ λατινιστὶ σημείωσις περὶ τοῦ θεολόγου
τούτου ἐλήφθη ἀρὰ γε ὑπ' ὄψιν ἐν τῇ λαμπρᾷ Allg : Deutsche Biographie :

*Οὐρα καὶ Germanogr : σ. 314. Περὶ τούτου καὶ τῶν δύο ἐπὶ σπα-
νίας ἀρεταῖς φημιζομένων συζύγων αὐτοῦ ἔχει ὁ Weltermayer ἐν τῷ ἄνωθι
μνημονευθέντι ἔργῳ «Grabdenkmäler... St Georg in Tübingen σχετικὰ.

2. Ὁ Ἰωάννης *Δεογκλάβιος* (Loewenklaus) φιλόλογος, ἱστορικός, νομι-
κὸς σπουδαιότατος † ἐν Βιέννῃ 1593.

Ἐτῇ 4ῃ Φεβρουαρίου 1585, γράφει ὁ Θεοδόσιος μνήμης χάρις «ἦλθεν εἰς
«ΘΕΟΛΟΓΙΑ» Τόμ. Η'

«All Excellent; Signore, mio molto honorando, il Signor Martino Crusio, Dottor della lingua Graeca et Latina nello stutio famoso di Tubinga... *Εὖ πράττειν.*

»*Αρχ.* Ἰδού σοι, φίλτατε Κρούσιε, τὰ γράμματα τοῦ κοινοῦ φίλου Θεοδοσίου τοῦ Ζυγομαλά, τοῦ πρωτονοταρίου τῆς μεγάλης ἐν Κωνσταντινουπόλει Ἐκκλησίας, ἅπερ αὐτός μοι πρὸ πέντε μηνῶν ἔδωκεν εἰς χεῖρας δεόμενος ἀσφαλῶς σοι πέμπειν αὐτά. Spero, che havarano buon ricapito κλπ.

Ἡ ἐκ τῆς ἀναδημοσιεύσεως ἐκ τοῦ ἐντύπου ἐπιστολὴ αὕτη εὑρηται ὡς ἀνεῦρον τελευταῖον, ἐν τοῖς περιπύστοις *Diariis* τοῦ Κρουσίου¹ χρονολογεῖται δ' ἐκ Βιέννης τῇ 9ῃ Σεπτεμβρίου 1585 ἢ κατὰ τὴν ἐν τῷ περιθωρίῳ τοῦ χειρογράφου σελίδος ἰδιόγραφον σημείωσιν τοῦ Κρουσίου τῇ 30 Aug. [ἐνεκα τῆς διαφορᾶς τοῦ *Ἡμερολογίου*, δέκα ἡμερῶν] τοῦ ἔτους τούτου². Αὕτη ἐν τέλει ὀλίγον τι παραλλάσσει ἔχει δὲ ὥδε.—Ἐὰν ἡ... ἵνα γράψῃς dal suddito Sign. Protonotario... θὰ εὔρης *τρόπον* «di mandargliela sicuramente. Il sigr Dio mantenga et felicità l' honorata persona di U. S. alla quale di buon cuore mi profero et raccomando. De Vienna ali 9 di Settenbre 1585³.

»τὴν ἐμὴν οἰκίαν ὁ εὐγενέστατος καὶ λογιώτατος ἀνὴρ Ἰωάννης ὁ Λεοντόνυχος καὶ ἐδεξάμην ὡς φίλον ἄξιον καὶ σπουδαῖον». Τούτῳ εὐκαιρίας τυγχών ὁ Θεοδόσιος ἐνεχείρισεν ἐπιστολὴν πρὸς τὸν Κρούσιον, ἣν ὁ Κρ.: δημοσιεύει, ἐγὼ δὲ *ἀνεδημοσίευσα* ἐν τῇ Revue d. E. Grecque (1898) πρὸς τὸν Κρούσιον ἐπιστολὴν τοῦ Λεονκλαβίου ταύτην ἰταλιστὶ γεγραμμένην, διότι ποῦ ἦτο δυνατόν ἵνα σκεφθῇ τις ὅτι ἐν τῷ βιβλίῳ τούτῳ ἐκρύπτετο αὕτη, βιβλίῳ λίαν δυσσευρέτῳ.

Ἡ οἰκία τοῦ Θεοδοσίου ἔκειτο παρὰ τὸ Πατριαρχεῖον, ἦτοι παρὰ τὴν *Παμμακάριστον* (Φετχιέ Τζαμί)—παρ' αὐτοῦ ἠγόρασε τὸν *Κεδρηνόν* ὁ *Λεοντόνυχος*. Σημειωθῆτω μοι ἐνταῦθα ὅτι τὸ ὄνομα κατὰ τὴν τῶν χρόνων τούτων εὐγενῇ συνήθειαν ἀπῆντησα ἤδη *ἐξηλληνισμένον* ἐν *ἐλληνιστὶ* ἐπιγράμματι αὐτοῦ (Leontonychus λατ:) ἀφιερωμένῳ τῷ Κρουσίῳ ἐν τῇ 124ῃ σ. ὅσον σπανίου τόσον καὶ περιέργου πονήματος τοῦ Κρουσίου ὑπὸ τὸν τίτλον: M. Crusio Scholia in poemata et Orationes suas. Βασιλεῖα, Θ'. per.. Oporinum 1567... σ. 127 4° (Βιβλ. Τυβ: Δ. Κ. Ι. 2.)

1. *Diaria*, III σ. 326—328.

2. Ὅρα: *φωτοτυπίαν*.

3. *Αὐτόθι*.

Ὁ Κρούσιος ἐν τῇ 326ῃ σελίδι σημειοῦται: Litterae Viennae et Constantinopoli Joannis Lewenclaii. jam nobilitati ἐν δὲ τῇ ἀριστερεῇ ὥφ. Scripta est 9 Septemb. Vianna [15]85 Ego vero Tybinga accepi 11 Dec. et 16 Dec. [15]85 ei rescripsi.

Ὁ Κρούσιος τὴν ἐπιστολὴν ταύτην τοῦ Θεοδοσίου τὴν διὰ τοῦ Λεουγκλαβίου διαπεμφθεῖσαν ἔλαβε μόλις τῇ 11 Δεκεμβρίου.

§ 17. Μετὰ τὴν ἐπιστολὴν ταύτην τοῦ βιενναίου λογίου ἀκολουθεῖ ἐν τῷ ἐντύπῳ (Ο. Πολιτεύματι) καὶ ἡ περὶ ἧς ὁ λόγος τοῦ Θεοδοσίου. Ταύτην διὰ τε τὸ ἀπρόσιτον τοῦ βιβλίου καὶ δὴ διὰ τὸ ἀνύποπτον ὅτι τοιαύτη μάλιστα διὰ τὴν Ἐκκλησιαστικὴν Ἱστορίαν σπουδαιότητας ἀνακοινώσεις ἐνέχουσα ἐπιστολὴ ἐν αὐτῇ κρύπτεται ἔσπευσα πρὸ τριακονταετίας εἶναι κοινὴν καταστήσω διὰ τῆς *Revue d. E. Grecques* 1. Σήμερον ὅμως ἀδιαμφισβήτητον ὑποχρέωσίν μου θεωρῶ ἵνα αὐτοῦσιον ἐξ αὐτοῦ τοῦ πρωτοτύπου χειρογράφου τοῦ Κρουσίου εἰς τοὺς φίλους τῆς ἡμετέρας πατριαρχικῆς Ἱστορίας παραδώσω, ἀφοῦ τελευταῖον ἀνεῦρον αὐτὴν πληρεστέραν ἐν τοῖς *Diariis* 2. Ἀναδημοσιεύω δὲ ταύτην οὐ μόνον διὰ τὴν ἀνακίνησιν τοῦ σπουδαίου περιεχομένου, ὅπερ πρόχειρον οὕτωςεν γνωστοτάτῳ ἑλληνικῷ περιοδικῷ μένει, ἀλλὰ καὶ διὰ τὴν συμπλήρωσιν τὴν ἐκ τοῦ χειρογράφου. Εὐτυχῆς δὲ σύμπτωσις ὅτι τὸ τέλος τῆς μιᾶς ἐπιστολῆς καὶ ἡ ἀρχὴ τῆς συμπληρουμένης, τῆς ἄλλης, εὔρηται ἐν τῇ αὐτῇ σελίδι, ἧς πανομοιότυπον ἐπισυναπτεται ἐν φωτοτυπία.

Ἡ ἐπιστολὴ φέρει χρονολογίαν τῆς 1ης Μαρτίου τοῦ ἀφπε' ἀπὸ ΚΠόλεως, ἔχει δὲ ὧδε :

Τῷ σοφωτάτῳ κυρίῳ Μαρτίνῳ τῷ Κρουσίῳ δοθεῖν

† Θεοδόσιος κυρίῳ σοφωτάτῳ Μαρτίνῳ Κρουσίῳ

ἐν Κυρίῳ χαίρειν.

Καὶ πρὸ μηνὸς ἤδη ἐνὸς ἔγραψα πρὸς σέ, τὰ φιλικὰ συνομιλήσας σοι φίλτατε, πέμψας διὰ τῆς Βενετίας πρὸς ἱερώτατον Φιλαδελφείας τὴν ἐπιστολὴν, ὡς ὑπέθου. Καὶ νῦν γραμματοκομιστοῦ τυχὼν, ἀνδρὸς σπουδαίου, πρὸ χρόνων σοὶ γνωστοῦ, γράφειν ἔρχομαι. Γνωρίζω σοι οὖν, ὅτι πολλῆς ἀξιώσεως παρὰ παντὸς τοῦ γένους σχεδὸν γεγονυίας, διὰ τὸν ἀγιώτατον κύριον Ἱερεμίαν, λυθῆναι μὲν τῆς ἐξορίας, ἀποκαταστήναι δὲ τῷ πατριαρχικῷ θρόνῳ ὁλῶς οὐκ ἔνευσεν ὁ κρατῶν· τὸ δ' ἀληθὲς αἷτιον οὐδεὶς οἶδε κυρίως θρυλλουμένων τινῶν. Εὐαγγελίζομαι δέ σοι, ὅτι εἰ καὶ οὐκ εἰσηκούσθημεν δι' αὐτόν, ἀλλὰ διὰ τὸν ἤδη ἐνιαυτὸν οὐ καλῶς προστάντα τῆς Ἐκκλησίας Παχώμιον τὸν Λέσβιον, ἄνδρα πανοῦργον καὶ λυπήσαντα πολλούς, εἰσηκούσθημεν. Καὶ ἐξώσθη μὲν αὐτός, ὡς οὐ διὰ τῆς θύρας εἰσελθὼν, ἀλλ' ἐπιβατικῶς, καὶ βία τινί, οὕτω τότε καλέσαντος τοῦ καιροῦ. Ψῆφῳ δὲ συνοδικῇ ἐξελέγη διὰ τὸν πατριαρχικὸν θρόνον, ὁ πανιερώ-

1. R. E. Gr. 1898 σ. 293, ἡ 15 τῶν ἰδιατέρων.

2. *Diarium* III, σ. 328—331. Codex Mh 466. Πανομοιότυπον σελίδος 328ης.

τατος μητροπολίτης Φιλιππουπόλεως κύριος Θεόκλητος, ἀνὴρ σπουδαῖος καὶ ὑπὲρ τὰ ἱε' ἔτη καλῶς ποιμένας τὸν τοῦ Κυρίου λαὸν ἐν τῇ Φιλιππουπόλει καὶ δείξας πολλὰ προτερήματα τῆς χριστιανικῆς αὐτοῦ γνώμης.

Πέμπω σοι καὶ μετὰ τῶν ἐγχειρισάντων μοι τὴν Θεολογικὴν Ἐπιτομὴν καὶ τὰς κοινὰς ἀποκρίσεις, ἐπιστολὰς πολλῶν ἡμετέρων, ὡς ἀξιοῖς, καὶ εἴτι ἄλλο ἀκοῆς ἄξιον, γράφω σοι τὰ φιλικὰ διηγούμενος.

Τὸν σοφώτατον κύριον Στέφανον Γερλάχιον φίλτατον ἐκ ψυχῆς ὄντα ἐμὸν, προσαγορεύω διακαῶς, ὁμοίως καὶ κύριον λογιώτατον Σολομώντα καὶ τοὺς λοιποὺς γνωστοὺς καὶ φίλους, εἴ τινές εἰσι.

1 Ἐν τῇ νῦν συνόδῳ διὰ τὴν πατριάρχου [πατριαρχείου (;)] κατάστασιν συνήλθον μὲν καὶ ἄλλοι μητροπολῖται καὶ ἐπίσκοποι ἡγούμενοί τε καὶ ἱερομόναχοι, πρωτοσύγκελλοι, σύγκελλοι καὶ ἄλλοι τοῦ κλήρου ἀπὸ δύσεως πάσης, Ἀνατολῆς, Πόντου Εὐξείνου, Ἑλλησπόντου, Αἰγαίου, οὐχ ἥκιστα δὲ καὶ οἱ ἀγιώτατοι πατριάρχαι, ὁ Ἀλεξανδρείας, ὁ Ἀντιοχείας καὶ ὁ Ἱεροσολύμων, ἀπὸ τε τοῦ Σινᾶ ὄρους, τοῦ Σαββᾶ (οὕτω) καὶ λοιπῶν ἐκεῖ μοναστηρίων. Ἐφθασε δὲ καὶ ὁ Θεσσαλονίκης ὁ σὸς φίλος, καὶ Ματθαῖος ὁ τούτου ἀδελφὸς 2 καὶ ὁ κύριος Συμεὼν, ὁ Ἀθηνῶν Νικάνωρ καὶ ἄλλοι, οἳ καὶ εὐχονταί σοι παρὰ Θεοῦ τὰ ἀγαθὰ καὶ προσαγορεύουσι καὶ σέ τε καὶ κύριον Στέφανον καὶ Σολομῶντα 3, ὧν δὴ καὶ ἄλλων, τὰς τε ἐπιστολὰς σου ἔδειξα καὶ ἡ βιβλία καὶ γενήσεται τις ἀπόκρισις φιλικῶς, πλὴν ἐμφαντικῇ τῆς γνώμης αὐτῶν. Ἐρρωσο.

Μαρτίου α', αἴφπε', ἀπὸ Κωνσταντινουπόλεως
ὁ σὸς ὅλος Θεοδόσιος πρωτονοτάριος

§ 18. Μετὰ τὴν ἐπιστολὴν ταύτην ἐν τῷ ἐντύπῳ ἔπεται ἑτέρα ἀπὸ Βιέννης, *μητροπόλεως τοῦ Ὀστριχίου*, κεχρονισμένη τῇ κῆ τοῦ μηνὸς Ἰουλίου secondo il stilo nuovo (=κατὰ τὸ νέον Ἡμερολόγιον) τοῦ Lewenklaŵ ὅστις ὑπὸ τὴν ὑπογραφὴν αὐτοῦ προστίθησι τὰ τῆς ἡλικίας αὐτοῦ—*hormai passato quaranta cinque anni*.

Ταύτην ἐδημοσίευσεν ἤδη ἐν συνεχείᾳ ἐν τῇ *Revue D. E. G.* 4 Εἶτα δὲ ἀμέσως ὑπῆρχεν ἐν ἐντύπῳ μικρὰ ἐπιστολὴ τοῦ Μαργουίνου πρὸς τὸν Κρούσιον *Ἐνετίηθεν, κατὰ τὸ αἴφξ' ἔτος*. Ταύτην εἶχον στείλει ἐν καιρῷ εἰς τὸν μακαρίτην *Legrand*, ἀγνωστῶς ἂν ἐδημοσίευσθαι πού. Δυστυχῶς ἀντίγραφον δὲν ἐκράτησα 5.

1. Ἐν τῇ ἀριστερᾷ ᾧ τῆς σελίδος ταύτης (330) σημειοῦται ὁ Κρούσιος «ὅλως θαυμάζω τὴν σιωπὴν τῶν φιλτάτων ἀμφοτέρων» εἴ τι δὲ τυχὸν ἐλύπησα, ὡς μὴ γινώσκων, γράφοις».

Τὰ ἐν τῇ § ταύτῃ πρόσωπα γνωστά.

2. Ἐν τῇ ᾧ ὁ Κρούσιος «Mctrophanes et Mathaeus».

3. Εἶναι ὁ Στέφανος Γερλάχιος καὶ Σολομών ὁ Σιαπικός.

4. R. E. G. 1898, σ. 294 ἢ 16 τῶν ἰδιαιτέρων.

5. Παρέχω τὴν σημείωσιν ταύτην, διότι ἐλπίζω ὅτι ἡμέραν τινὰ—εὐχομαι τοῦτο ἀπὸ καρδίας, ἀναφανήσεται ἀνὴρ κατάλληλος καὶ ἐν τοιαύταις ἐργα-

§ 19. Τὸ βιβλίον τοῦτο ἐξεδόθη εἰς *χίλια* ἀντίτυπα, ὥς συνήθως καὶ τὰ ἄλλα ὀγκώδη αὐτοῦ ἔργα, καὶ διεδόθη τάχιστα. Τῆς ἐκδόσεως αὐτοῦ μμνήσκεται καὶ ἐν αὐτῇ τῇ *πρώτῃ* ἐκ Τυβίγγης πρὸς τὸν ἤδη ἐν ΚΠόλει ἐγκαταστάντα ἐφημέριον τῆς γερμανικῆς προεσβείας Σολομῶντα Schweiger, λατινιστὶ ἐκτενεῖ ἐπιστολῇ αὐτοῦ, ἐν ᾗ τῇ ἀληθείᾳ διαπορεῖται τις ἀναμετρῶν τὰ τόσα αὐτοῦ ἐρωτήματα, ὧν τὴν λύσιν παρακαλεῖ. (Ἐπιστολὴ 13 Ἀπριλίου 1579—*Diarium*, II). Ἄλλον Γερλάχιον θεωρεῖ, καὶ καλεῖ ἵνα μιμηθῇ τὸν προκατόχον αὐτοῦ: *Κεντετ μου ἡ ἑλληνομανία* γράφει καὶ «μὲ παρηγορεῖ ἡ σὴ καλογαθία ἡ >σὴ προθυμία περὶ ἧς θαυμάσια εἶπέ μοι ὁ Γερλάχιος... Σοὶ στέλλω, >δύο ἀντίτυπα Τοῦ μου *Οὐρανίου Πολιτεύματος* (οὕτω); ὧν ἐν δι->δεις τῷ κ Πατριάρχῃ, τὸ δ' ἕτερον δύνασαι ἵνα σὺ κρατήσης. Οὐχ' >ἤτιον δύνασαι καὶ εἰς ἄλλον τινὰ ἵνα δωρήσης, ὃν νομίσης ἄξιον· ἄλ->λοτε σοὶ στέλλω περισσότερα, τώρα δὲν δύναμαι».

Ἐν τέλει ἐξαιτεῖται παρὰ τοῦ Σβάιγγερ: «*σημειῶσαί μοι τὴν >περὶ τούτου κρίσιν τῶν Ἑλλήνων*»· Ταύτην πάντοτε, ὥς γνωστόν, περὶ πολλοῦ ποιεῖται.

Ἐν *ἀνεκδότῳ* δ' ἐπιστολῇ τοῦ Κρουσίου πρὸς Ζυγομαλᾶν κεχρο-
νισμένη τῇ *ιγ'* Ἀπριλίου, εἶτι τῆς σωτηρίας *αφοδ'*, «ἐσπευσμένως»
>ἀγγέλλονται τάδε: Ὁράσεις παρὰ τῷ κυρίῳ *Σουεικκήρῳ* βιβλίον, οὗ
>ἐπιγραφή *Πολίτευμα Οὐράνιον*: ἐφ' οὗ τέλει ἐστὶν ἀπόσπασμα τῆς
>πρώτης σου πρὸς ἐμὲ ἐπιστολῆς καὶ ἐπιστολῆς τοῦ κυρίου Συμεῶνος
>περὶ τῆς σήμερον τῶν Ἀθηνῶν πόλεως διηγουμένου καὶ ὅλως οὐδὲν

σίαις κατηρτισμένος ἵνα περισυναγάγῃ τὰς ἐπιστολάς τοῦ Μαργουνίου ἐκδε-
δομένας τε καὶ ἀνεκδότους ἐπὶ τὸ αὐτὸ ἐπεξεργασμένας. Γράφων ἐκ Και-
σαρείας κατὰ τὸ 1892 ἐπὶ τῇ 25ετηρίδι τοῦ πολλοῦ *Κόντου*—περὶ Μαργου-
νίου—ἐτόλμων τότε ἵνα ἐπαναλάβω τὸ τοῦ ἀξιοσεβάστου ἐκείνου *Ἰωάννου*
τοῦ *Σακελλίου* ἐν τῷ *Δελτίῳ* τῆς I. E. Ἐταιρείας τ. Α, 75 περὶ τοιούτων
μελετῶν τῶν μετὰ τὴν Ἀλωσιν χρόνων: «Πάνυ εὐάριθμοι ἵνα μὴ εἴπω
>οὐδένες καὶ τοῖς *δακτύλοις*, τὸ τοῦ κοινοῦ λογίου μετρούμενοι εἰσιν οἱ
>ἐνδιατρίβοντες. Εἰ δέ τις πρὸς τὴν καθ' ἡμᾶς ἀκμάζουσιν νεολαίαν ἀπο-
>βλέψειεν... βαρυαλγῆς καὶ δύσελπις ἀποστρέψει τὸ πρόσωπον ἀπ' αὐτῆς·
>οἱ πλείστοι γὰρ αὐτῶν ἐν οὐδενὶ τὰ πάτρια τιθέμενοι καταστωτεύουσι τὸ
>τοῦ χρόνου πολυτιμώτατον χρῆμα εἰς πᾶν ὅ,τι ὀθνεῖον καὶ ἐκφυλον, οἰοεῖ
>ἀπόστροφος τῆς γλυκνιάτης πατρίδος ἐκ τῶν πατρεφῶν ἀρετῶν ἀπόκληροι
>τυγχάνοντες». [*Κόντου* 25ετηρίς, 1893 σ. 153].

Ἐάν ἔζη κατὰ τοὺς σημερινούς χρόνους *δ* μακαρίτης, τί ἂν ἔλεγε;

Ἄλλ' ἔστω εὐρέθη ὁ ἀνὴρ, τίς ὁ τὰς δαπάνας τῆς τυπώσεως τοιούτων
ἔργων ἀναδεξόμενος, τίνες δὲ καὶ πόσοι οἱ τοιούτων ἔργων ἀγορασταί;

» ὑμᾶς βλάπτον ἂν περιέχον. Τούτου τοῦ βιβλιαρίου χίλια ἰσότυπα
» ἐκτετυπωμένα νῦν, πανταχοῦ τῆς Γερμανίας καὶ ἴσως ἀλλαχόσε, τῇ
νῦν ἐν Φραγκοφορδίᾳ πανηγύρει τῇ ἐμπορικῇ διασπαρήσονται· ἀγάπη
γὰρ ἡμῶν ἐγὼ προαχθεὶς, ὑμᾶς πολλοῖς ἐπιθυμῶ ποιεῖν γνωρίμους,
» ὥστε εὖνοεῖτε τῷ μου ἐπιχειρήματι»¹.

Γ

§ 20. Ἐν τῇ 538ῃ σελίδι τοῦ τελευταίου τόμου—VIII—τοῦ
«*Ημερολογίου*» (Diarium Mh 466) ἐν τῇ *μῑᾳ καὶ μόνῃ* ἐπιστολῇ ἣτις
ἐν τῷ τόμῳ τούτῳ, τῷ τοῦ 1600 κ. ἔ. ἀπομνημονεύματα περιέχοντι
ἀπαντᾷ *ἐλληνιστὶ* ἐνδιαφέρουσα κεχροτισμένη κατὰ τὴν 31 Μαΐου τοῦ
αχδ ἔτους ἐκ Τυβίγγης ἀπευθυνομένη δὲ πρὸς τὸν δαΐτωτον κ *Γα-
βριήλ Φιλαδελφείας* εἰς Βενετίαν μεταξὺ ἄλλων ὁ Κρούσιος μεμνή-
» σκεται ὅτι «*διδάσκει ἔτι ἐν τῇ ὑψηλῇ τῆς Τυβίγγης Ἀκαδημίᾳ, καί-*
» *περ* σχεδὸν τὴν ἡλικίαν ὀγδοήκοντα ἑτῶν ὦν» καὶ ἀγγέλλει.

» Πρὸ ἐνιαυτοῦ τυπωθέντες ἐξήλθον παρ' ἐμοῦ *δ'. τόμοι*, τοῦ
» πρώτου μήκους, τῶν δι' ὅλου ἐκάστου ἔτους εὐαγγελίων καὶ ἐπι-
» στολῶν κυριακῶν, ἐν ἀμφοτέρῃ γλώσσῃ ἀντιπροσώπως. Ὅνομα τῷ
» ἔργῳ παντί, *Στέφανος ἐνιαυτοῦ*. Εὐρίσκονται δὲ πολλὰ αὐτοῦ ἴσα
» ἐν *Φραγκοφορδίᾳ*, εἰς ἣν πόλιν, ἐκάστου ἔτους βιβλιοπῶλαι ἐξ
» Ἑνετῶν πορεύονται».

Ὁ τίτλος τοῦ λαμπροῦ καὶ διὰ τοὺς ἱεροκήρυκας χρησίμου τούτου
βιβλίου, οὗ πρὸ ἑτῶν τριᾶκοντα ἐμνημόνευσα² καὶ τὸ περιεχόμενον ἐν
τῷ πανεπιστημιακῇ Βιβλιοθήκῃ τῆς γηραιᾶς Τυβίγγης ἐπ' ὀλίγον ἐξή-
τασα (ὑπ' ἀρ. καὶ γρ. G i 129) ἔχει ὧδε :

Στέφανος τοῦ Ἑνιαυτοῦ τοῦτέστιν ἐξηγήσεις Εὐαγγελίων καὶ
Ἑπιστολῶν τῶν δι' ὅλου τοῦ Ἑνιαυτοῦ, ἐν ταῖς Κυριακαῖς ἡμέραις
καὶ ἑορταῖς ἐν Ἐκκλησίᾳ ἀναγινωσκομένων : ἐκ τῆς Τυβίγγης καὶ
ἄλλων θεοκηρύκων ὑπὸ

Μαρτίνοῦ τοῦ Κρουσίου

ἐν τῇ Τυβιγγαίᾳ Ἀκαδημίᾳ διδασκάλου (*τέταρσι* τόμοις συγγραφεῖσα)
εἶτα δ' ἔπεται ὁ ἄλλος τίτλος λατινιστί :

1: Σχεδὸν αὐταῖς λέξεσιν ὁ Κρ : ἐπαναλαμβάνει διὰ τὸν τετράτομον.
Στέφανον τοῦ Ἑνιαυτοῦ περὶ τῆς ἐν Φραγκούρτῃ ἐμπορικῆς πανηγύρεως,
«*εἰς ἣν πόλιν ἐκάστου ἔτους βιβλιοπῶλαι ἐξ Ἑνετῶν πορεύονται*» Ὅρα κα-
τωτέρω § 20.

2. *Revue d. E. Gr* σ. 283 καὶ ἐν *Θεολογίᾳ* (1928) Λόγος ἀνέκδ. Ζυγο-
μαλᾶ.

Corona anni Hoc est explicatio
evangeliorum καὶ καθεξῆς.

Vitebergae....anno 1603.

ἑλληνιστὶ καὶ λατινιστὶ εἰς μέγα σχῆμα.

Ὁ Κρούσιος γράφει ἐν τῷ πρώτῳ τόμῳ τάδε :

Hanc adamato, Tybingensis schola clara, Coronam

Dum tibi coelestis clara corona datur

M Martinus Crusius

1603, Junii 14.

Περιορίζομαι σημειούμενος μόνον ὅτι

ὁ Βος τόμος ἐξεδόθη τῷ 1602, ὥς καὶ ὁ Γος καὶ Δος, ὁ τὰς ἐορτὰς τῶν Ἀποστόλων τοῦ Χριστοῦ καὶ ἄλλων ἁγίων περιέχων, ὁ πρὸ ἐκάστου θέματος καὶ τὴν ἀνάλογον ἀγιογραφίαν, (εἰκόνα) τῷ αὐτῷ ἔτει.

Καὶ ἐξεδόθη τὸ μέγα καὶ σπουδαῖον τοῦτο σύγγραμμα, τὸ 518—οὐχὶ 519 ὥς ἀλλαχοῦ ἔγραψα—Ἐξηγητικὰς Ὀμιλίας περιέχον, τὸ τὴν ἑλληνομάθειαν τοῦ Κρουσίου διαφανῶς καταδεικνύον. Ἄλλ' ὥς γνωρίζομεν καὶ ἐξ ἄλλων σημειωμάτων πολλοὺς κόπους κατέβαλεν ἵνα ἴδῃ τὸ θεάρεστον ἔργον ἔντυπον καὶ πικρίας ἐποτίσθη παρὰ τῶν ἐν Στουτγάρδῃ διότι, ὥς παρητήρησεν ὁ ἀναγνώστης (§ 5) παρεπνεῖτο ὅτι οὐδέποτε τὸν Στέφανόν μου Ἐνιαυτοῦ, τὴν ποσίλλην (τὸ κλεινὸν ἔργον τοῦ Θεοῦ, τὸ ψυχωφέλιμον, τὸ τοῖς Ἑλλήσι χρησιμεῦσον ἂν πᾶσιν) ἤθελον οὔποτε βοηθείας ἢ...ἀξιῶσαι¹.

1. Πρβλ. Μυστακίδου : Βιβλ. Σημειώματα σ 222 Ἑπετηρίδος Βοζαν. Σπουδῶν, 1929.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

007000050726